

TÀI HOA MỆNH BẠC:
NIKOLAI V. GOGOL
(1809-1852)

(Kiến Thức Văn Học Nga)

Hơn 150 năm trước, **1846**, khi vừa cho ra đời tác phẩm bất hạnh *Những Đoạn Chọn Lọc Từ Các Lá Thư Gửi Bạn*, Gogol đã gặp ngay sự chống đối dữ dội của hầu hết các nhà văn, nhà phê bình cùng nhiều tầng lớp độc giả Nga. Biết bao mũi dùi nhắm thẳng vào ông. Những lời chửi rủa cay độc của giới văn chương đã là những cú tấp làm ông quy ngã. Trong cơn tuyệt vọng, có lần nhà văn kêu lên với vài bạn hữu: “Hãy khoan lên án tôi trước khi tôi ngừng viết... Giữa các người, tôi tin rằng không ai thực sự yêu đất nước Nga cho bằng tôi đâu!” Lời nói này, phải đợi thật lâu sau khi Gogol đã nằm xuống vĩnh viễn, người ta mới xác nhận được giá trị của nó.

Là một cá nhân lạ kỳ với những hiện tượng tâm lý đặc biệt, Gogol đã lưu lại rất nhiều đường nét bí mật trong thế giới văn học Nga. Xuất thân từ vùng Ukraine đầy những núi đồi hoang dã, trong một gia đình có người cha là một kịch tác gia tài tử và người mẹ tâm trí buồn sầu u uất, Gogol sớm cưu mang trong hồn nỗi cô đơn với một mặc cảm tự ti vì chỗ đứng tầm thường của gia đình. Từ tự ti, ông nhanh chóng trở thành tự tôn trong tuổi thanh niên theo một tài năng đang độ chín. Tuy nhiên, sự cô đơn này bật nhiều hơn cả khi nhà văn bắt đầu đóng vai trò là kẻ lợi ngược dòng sông trong thời điểm cai trị hà khắc của triều đại Nicholas I ở Nga.

Thật vậy, trong ba thập niên trị vì của Hoàng đế Nicholas I (1825-1855), dân chúng Nga rơi vào trong một tình trạng sống rất đáng hãi sợ. Cuộc nổi dậy sớm bị dập tắt của nhóm *Décembristes* xảy ra vào cuối tháng 12/1825 đã để lại trong lòng Nicholas I và triều đình của ông một sự kinh hoàng, dữ dội đến nỗi Hoàng đế phải ra lệnh chống lại tất cả mọi điều biểu lộ liên quan đến chủ thuyết tự do, từ trong triều đình ra đến ngoài dân chúng. Nhìn đâu Hoàng đế cũng thấy như có bóng dáng quân phiến loạn. Một hệ thống mật vụ được thành lập, giăng bủa khắp nơi. Tầng lớp cai trị dù cao hay thấp cũng đều phải chấp hành sự ngược đãi. Giới nông nô là nạn nhân đau khổ nhất của sự áp bức này. Các cuộc bắt bớ, đánh đập, lưu đày xảy ra hằng bữa. Toàn thể dân chúng bị đàn áp với sự khắc nghiệt không kể xiết. + Những người ngoại quốc sống trên đất Nga (Ba Lan, Do Thái, Cosaque...) cũng chịu chung số phận. Những người không theo quốc giáo Nga thì bị khủng bố tàn nhẫn đến độ

họ phải bỏ trốn sang Tây Bá Lợi Á, hoặc di cư sang Trung Hoa. Riêng giới thượng lưu dẫu không bị ngược đãi vật chất, nhưng cũng bị phiền nhiễu không ít bởi một mạng lưới mật thám luôn tích cực tìm kiếm những con người có khuynh hướng “không phải là Nga” hoặc “mang tư tưởng lật đổ”.

Giữa những điều kiện kinh khủng của một đất nước đang đà suy sụp trên nhiều phương diện, Gogol xuất hiện với những tác phẩm văn chương sáng chói, tựa hồ ánh chớp phát ra từ lưỡi gương rục sáng trên tay một kiếm khách tài ba.

U uất, cô đơn không vợ con, hay độc thoại nội tâm và dễ bị khủng hoảng tâm trí, Gogol tìm lối thoát cho mình bằng ngọn bút có ma lực cuốn hút kẻ khác. Nhà văn mang ước vọng vẽ hình nên một nước Nga đẹp đẽ đúng như trí tưởng mơ ước, vì vậy mà đã không ngần ngại lột trần bộ mặt xấu xa của từng tầng lớp bị trị lẫn thống trị trong toàn thể nước Nga. Ông làm kinh hãi mọi người bằng các bản văn đầy tính mỉa mai châm biếm. **Ông không chữa ai cả, từ Hoàng đế đến quan lại, từ trí thức đến bình dân, từ giới địa chủ đến giới nông nô hèn kém, tất cả đều là mục tiêu châm chích cho ngòi bút ông.**

Trên một cách nhìn nào đó, rõ ràng từ ngữ “yêu nước Nga” của Gogol có phần xác thật. **Nhà văn yêu nước Nga trong cách riêng của mình, yêu từ cái xấu đến cái tốt, từ sự thương đến nỗi thăng hoa.** Nhưng cách yêu này, lạ lùng như chính con người thiên tài của ông, đã gây nên rất nhiều ngộ nhận. Trong thời sinh tiền, với một nội tâm vô xé, Gogol không có được mấy người bạn hiểu và ủng hộ cái chủ đích “yêu nước Nga” đó. **Đổi lại, chỉ là sự oán thù vây bủa.** Ông bị lãng mạ xỉ vả, bị hiểu lầm và đánh giá thấp.

Có lẽ, trong nguyên cả một dòng lịch sử văn chương Nga, ít thấy nhà văn nào bị các người đồng nghiệp đương thời thù ghét nhiều như với Gogol. Nhưng dù những bất thường đến đâu trong vận số, hay dù ít được nghiên cứu tìm hiểu ở ngoại quốc hơn các nhà văn Nga khác, người ta cũng không thể phủ nhận được vị trí đứng rất lớn của ông trong cái thế giới ấy. Những tác phẩm bậc thầy như **Viên Tổng Thanh Tra, Những Linh Hồn Chết** hay **Chiếc Áo Choàng** đã là sự dẫn đường quan trọng cho nền tiểu thuyết hậu sinh.

Giữa những nhà văn đầu tiên làm vang danh văn học Nga trước thế giới Tây Phương, Gogol là người đã góp một công rất quan trọng. Nhưng tương phản với tác phẩm văn xuôi hiện thực cổ điển đơn giản của Púshkin được theo sau bởi Tolstoi¹ và Ivan Tourgueniev², thì văn xuôi hoa mỹ và kịch động của Gogol được gánh vác bởi Dostoievski³ và các thi nhân phái Biểu Tượng (Symbolisme) trong vài thế hệ kế tiếp; thêm

¹ Leon Tolstoi, nhà văn Nga (1828-1910).

² Ivan Tourgueniev, nhà văn Nga (1818-1883).

³ Feodor Dostoievski, nhà văn vĩ đại Nga (1821-1881).

nữa là trên nhà tiểu thuyết Andrei Belyi⁴ với một kiểu thức viết đã lần lượt gây ảnh hưởng trên vài nhà văn thời hậu cách mạng 1917 ở Nga.

Cái hiện thực tính và các bản “cáo trạng” của Gogol cũng được tìm thấy nơi nhiều nhà văn kế tục, vượt cao hơn hết chính là nhà văn châm biếm nổi tiếng Saltykov-Chtchedrine⁵.

Trong vai trò một con người đào xới những điều cấm kỵ, một kẻ hủy phá những bức tường ngăn cản, sự vĩ đại của Gogol trong nền văn học Nga có thể được so sánh với Shakes-peare⁶ của nước Anh. **Tự riêng ông dựng nên một triều đại kỳ quặc, trong đó, chỉ có sự cao cả và cái Đẹp mới được phép ngự trị. Điều này là phương diện “lịch sử” quan trọng nhất của tác phẩm ông.** Những bức hí họa về nước Nga và người Nga được ông vẽ ra trong văn chương quả thật kinh khủng. Tuy nhiên cũng nhờ tính sinh động và sức thuyết phục nảy sinh từ ngòi bút, ông đã làm mờ nhạt đi bộ mặt thật trần trụi gớm ghiếc của nó, để lôi cuốn không ngừng đôi mắt độc giả theo một mặt trái ẩn tàng những hình nét đáng cảm động hơn.

[]

I.

(1809 - 1828)

1.

Xuất thân từ một gia đình Ukraine-Cosaque, Nikolai Vasilievich GOGOL sinh ngày 19/3/1809 trong một phố chợ ở tỉnh Sorochintsy, gần Poltava, thuộc Ukraine. + Vùng Nam Ukraine hoang dã đầy màu sắc với làn không khí ám áp dễ chịu, những truyền thống Cosaque, văn học dân gian phong phú, nhịp sống chậm rãi mơ màng trong một tình lý buồn tênh... tất cả những nỗi này đã là nền tảng un đúc cho Gogol một kho tàng ký ức, về sau được ông vẽ ra trong nhiều tác phẩm.

*/ Người cha --Vasily Afansevich Gogol-- là một tiểu điền chủ nhưng rất có khả năng về nghệ thuật. + Ông từng làm thơ và là tác giả của hai vở hài kịch viết bằng tiếng Ukraine, được trình diễn tại sân khấu của gia đình một nhà quý tộc địa phương, cựu Bộ trưởng Hành pháp và cũng là họ hàng xa với gia đình Gogol. (Chính tại căn nhà giàu có bao gồm một thư viện lớn đầy đủ các sách, một phòng trưng bày tranh và một sân khấu trình diễn kịch mà Gogol lần đầu đi vào sự tiếp xúc với thế giới văn chương nghệ thuật).

*/ Sức khỏe không được tốt, năm 44 tuổi, người cha qua đời, (lúc Gogol vừa 16 tuổi).

⁴ Andrei Belyi, tiểu thuyết gia Nga (1880-1934).

⁵ Saltykov-Chtchedrine, nhà văn Nga (1826-1889)

⁶ Shakespeare, đại văn hào Anh (1564-1616).

*/ **Phần người mẹ**, Mariya Yanopvskaya, dịu dàng, mộ đạo, có óc thẩm mỹ, nhưng *rất bất thường trong khí chất*. + Bà hay ngồi lặng cầm một mình giờ này qua giờ khác, thái độ trầm ngâm chìm đắm, thỉnh thoảng lại nói lên sự nghi ngờ theo những nhân vật hoặc tư tưởng kỳ quái vẫn ám ảnh bà. + Khi sinh Gogol, con trai đầu lòng trong số ba người con, bà chỉ mới 15 tuổi. + Chính bà là người đã dạy cho con những bài học vỡ lòng về tôn giáo, kéo dài trong suốt nhiều năm. (Do đó, *không lạ lùng mà nhận ra khí chất người mẹ đã là những ảnh hưởng trực tiếp làm thành trạng thái tâm thần buồn sâu về sau của Gogol*).

*/ Tuy gia đình chỉ xếp vào hàng tầm thường trong xã hội Ukraine, nhưng năm lên **12 tuổi (1820)**, Gogol vẫn được gửi vào học trong Lycée Nezhinski, khi ấy vừa mới thành lập, dành riêng cho con cái các nhà giàu có.

2.

Gogol là một cậu bé xấu trai và bệnh hoạn, học hành không mấy xuất sắc; tâm tính nóng nảy, dễ bị kích động. + Tại trường, ông thường bị các bạn nhạo báng vì vẻ bề ngoài vụng về, khó chịu. + Họ đặt cho ông cái tên "*thằng còi bí ẩn*". + Đặc biệt là ông không được lòng các thầy giáo, những người thường xuyên ghi vào học bạ ông những từ như "*lười biếng*", "*hạnh kiểm xấu*", "*cư xử thô lỗ*", "*bướng bỉnh, ngoan cố*". v.v.. + Chẳng bao lâu, với biệt tài bắt chước rất chính xác từng điệu bộ câu kính hay lời nói hằn học của kẻ khác, nhà văn đã có thể "tra thù" bằng cách làm cho những kẻ dè dặt về mình phải đau khổ trở lại trên chính cá nhân họ với những khuyết tật bẩm sinh riêng.

*/ Quãng đời **hai năm cuối** ở Lycée Nezhinski là lúc Gogol bắt đầu đi vào nghiệp viết. + Các sáng tác truyện ngắn hay thi ca gửi đăng trong tạp chí của trường, đều chưa thành thực, cũng đã *tỏ rõ trước cho thấy những dấu hiệu của một tài năng*. + Cái thiên hướng tối mù bí mật, lẫn lộn giữa sự tự nhận thức một nội tâm đau khổ với một hoài bão vô bờ bến, càng lúc càng rõ nét trong chàng tuổi trẻ. + Và, dưới sức mạnh của một loại phức tạp tâm lý như thế, Gogol trở nên mắc cảm một cách bệnh hoạn, luôn luôn sẵn sàng để tấn công mọi kẻ chung quanh. + Điều này nuôi dưỡng không chỉ là thiên năng về sự quan sát, mà cũng còn là nguồn mạch cho sự châm biếm trong những bản văn sau này ông sẽ viết ra.

*/ **Điểm đặc biệt là từ nơi ông phát lộ rõ một tài năng kịch nghệ kỳ lạ**. + Cái khiếu khôi hài thiên bẩm đã khiến Gogol đắm thành nổi bật giữa đám bạn hữu. + Trong những buổi diễn kịch học đường, với giọng lưỡi châm chọc giễu cợt, ông miêu tả rất chính xác từ cử chỉ đến lời nói các người đàn ông đàn bà trong tình. + Và rồi, bằng cái đầu tuổi trẻ mơ

mộng đây những tư tưởng quái đản, **Gogol tin rằng** ông sinh ra để phải trở nên một kịch sĩ nổi tiếng, và một viên ảnh huy hoàng đang đợi chờ đầu đó ở tương lai.

*/ Trong lá thư gửi cho một người bạn, ông đã phô bày một cách đầy khinh bỉ về những người dân vùng Nezhinski, những kẻ “*đã vùi chôn vận số cao cả của con người dưới một đồng rác của tính tự mãn lố bịch. Nhưng giữa đám người chỉ sống cuộc đời vô vị thì chính tôi cũng đang có mặt!* Tôi kính sợ cái ý tưởng rằng số phận có thể quăng ném tôi vào trong một cái lỗ khôn nạn nào đó và buộc tôi phải đóng một vai trong cái đám vô dụng tầm thường kia.”

*/ Để tránh né điều lo ngại này, nhà văn đâm ra chống lại những điều “*tầm thường chung quanh*” bằng cảm nghĩ mơ mộng theo một sự đền bù vĩ đại cho chính mình trong mai hậu. + Vì vậy, không ngạc nhiên rằng, Gogol dẫu ưa thích cười đùa, **cũng đã có những cơn tuyệt vọng và rất ít bạn.**

“*Con đau khổ nhiều hơn mẹ có thể tưởng tượng (...) Mẹ từng bảo con chỉ là một kẻ mơ mộng. Không, con biết có những kẻ mơ mộng làm nên được những điều rất tốt. Bài học thu nhận về các người như vậy, con sẽ không bao giờ quên*”, ông viết cho mẹ thời gian ngắn trước khi rời bỏ Lycée Nezhinski.

[]

II.

(1828 - 1832)

1.

Tháng 12/1828, 19 tuổi, cũng giống như những chàng trai Ukraine khác, Gogol đi đến St. Pétersbourg để tìm vận may, trong tìm chứa đầy hy vọng.

*/ Trước lúc lên đường, ông viết cho một người bạn: “*Khi mùa đông đến, tôi nhất định sẽ đi St. Pétersbourg, và chỉ có Chúa mới biết nơi nào tôi sẽ dừng chân sau đó. Điều này kích thích giống như thể tôi đang sắp đi ngoại quốc và không bất cứ ai sẽ biết được tin gì về tôi trong nhiều năm.*”

*/ Chẳng bao lâu, sau khi đã đến thủ đô, nhà văn gửi về cho mẹ lá thư đầy những lời phàn nàn bức dọc: “*Pétersbourg không đáng bằng một nửa những gì con từng tưởng tượng. Con tưởng rằng nó rất đẹp, rất tuyệt diệu, dè đâu đó chỉ là những lời đồn bậy của thiên hạ thôi (...) Thật ra, nó là một nơi tĩnh lặng đến dường kinh ngạc; người dân tại đây trông như đang chết hơn là sống. Mọi công chức hay sĩ quan chỉ có thể nói về các cơ quan hay đồn trại của họ mà không gì khác nữa. Mọi thứ chung quanh như đang bị nghiền ép dưới một sức nặng vĩ đại. Còn con*

người thì như đang đắm chìm trong những công việc tầm thường của một cuộc sống vô nghĩa họ đang trải qua.”

*/ **Tại St. Pétersbourg**, Gogol cố gắng bắt tay vào cuộc sống mới bằng nhiều phương cách, từ đi dạy cho đến làm thư ký văn phòng, ngay cả xin vào làm kịch sĩ tại một rạp hát (nhưng chính ngay buổi thử giọng đầu tiên, ông đã bị loại). + Ông cũng sớm nhận ra rằng nếu không có tiền và không quen biết ai, thật khó có thể sinh sống trong cái “*thành phố lạnh lùng và không hiếu khách*” ấy.

*/ Trong tình trạng khó khăn như vậy, Gogol tự nghĩ, **văn nghiệp mới là sự đánh cuộc tốt nhất cho ông**. + Vì vậy, vào **năm 1829**, ông cho xuất bản bằng tiền túi riêng dưới bút hiệu *V. Alov* một tập thơ viết ra hai năm trước, khi còn đi học, tựa đề **Hans Kuechergarten**. + Nhân vật chính của bài thơ thiếu niên này mang một cái tên Đức,

Hans Kuechergarten, một kẻ mơ mộng rời bỏ gia đình để cùng người yêu tên Louise lang thang khắp Âu Châu tìm kiếm cái Đẹp. + Trên bước giang hồ, đi qua Hy Lạp, nhìn ngắm những tàn phá trên các vệ thành cổ, hấn đi đến kết luận rằng con người ở khắp mọi nơi đều chỉ là “những kẻ đáng khinh”. + Nhận thức được sự trống rỗng của giấc mơ, hấn quay trở lại nhà và cưới Louise làm vợ.

*/ Ước mộng nhanh chóng vỡ tan. + Không ai thèm chú ý đến tập thơ mơ mộng nhưng tầm thường con trẻ ấy. + Thêm nữa, một bài phê bình ngắn đây những lời chê bai chế nhạo được đăng trong tờ Moscow Telegraph để nói về tập thơ.

*/ Thất vọng nào nề, Gogol và một người hầu thân tín đi đến các tiệm sách, tìm mua tất cả các bản đã in ra, đem về đốt sạch. (**Như một kỳ oan khởi đi từ bước đầu như vậy, sự kết thúc của văn nghiệp Gogol cũng không tránh được cái số mệnh “bị hỏa thiêu”!**)

*/ Nghĩ đến điều rời khỏi nước Nga và dự trù xa hơn bằng một chuyến đi Mỹ, như ông nói với một người bạn), Gogol ẵm trọn số tiền mẹ gửi trả nợ cho sự cầm cố trang trại của bà, đáp tàu tới hải cảng Luebeck, thuộc Trave, phía bắc nước Đức. + Ông không ra khơi mà lưu lại đó vài tuần.

[Về sau Gogol viết trong *Lời Thú Nhận Của Một Nhà Văn*:
“Giây phút nhận biết đang ở một mình trên boong một chiếc tàu Anh và không có người Nga nào khác trên đó, tôi cảm nghe tuyệt vọng khủng khiếp. Tôi thấy hối tiếc đã rời bỏ những bạn hữu thời thơ ấu, những người tôi luôn yêu mến. Tôi nghĩ đến điều quay trở lại quê hương. Tôi chỉ trải qua ba

ngày ở ngoại quốc (sự thật, ông ở lại 6 tuần) và dù rằng đã bắt đầu thích thú với những điều mới lạ, tôi vẫn mong muốn trở về, như sợ rằng nếu chậm trễ, tôi sẽ không bao giờ còn về được nữa.”]

*/ Nhưng dù với bất cứ lý do nào để định thực hiện một chuyến đi vô trách nhiệm như thế, Gogol cũng sớm tiêu bết hết cả tiền bạc và đành quay trở lại St. Pétersbourg kiếm việc làm, lần này kiên nhẫn hơn. + Nhờ vào sự quen biết của một người bạn, ông được thuê nhận vào một công việc văn phòng với số lương rất thấp. + Tuy nhiên, ông không mong mãi mãi trở nên là một trong những anh chàng cạo giấy mài đũng quần trên ghế với một “*công việc tầm thường vô nghĩa*”: + *Tâm hồn ông chỉ đặt nặng vào một cái hướng duy nhất là Văn Chương.*

*/ **Tháng 4/1830**, Gogol chuyển sang chức vụ khá hơn trong một văn phòng khác và trải qua thì giờ rảnh rảnh của **mùa hè năm 1830** tại một khóa Hội họa trong trường Cao Đẳng Mỹ Thuật Pétersbourg. + Vài người bạn có thể lực giới thiệu ông đến dạy học cho con cái các gia đình giàu có.

*/ Nhà văn cũng được thuê nhận vào dưới sự bảo trợ của Vassili Joukovski, (1783-1852), thi sĩ của những vần thơ lãng mạn “*ngọt ngào như bị bỏ bùa mê*” (lời Púshkin đã gọi), và là một dịch giả rất có thể lực triều đình khi ấy. + Tiếp đó không lâu, Gogol được giới thiệu với chính Púshkin, đại thi hào Nga (1799-1837).

*/ Sau một năm làm việc, **tháng 4/1831**, Gogol bỏ rơi công việc “*ngốc nghếch*” và “*vô nghĩa*” trong vai trò thư ký để nhận một chân giáo sư dạy Sử tại một trường nữ học ở St. Pétersbourg, tên gọi Hội Phụ Nữ Trẻ Yêu Nước. Tất cả thì giờ còn lại, ông chỉ dành cho cây bút.

2.

Thất bại về thi ca, Gogol chuyển sang viết văn xuôi.

*/ Là nạn nhân của các hoàn cảnh và sự vỡ mộng, Gogol --giống như con cái các chủ điền sạt nghiệp-- sẽ dễ dàng biến thành một người trong giới “*thấp cùng*” của xã hội. + Nhưng, sự may mắn đã xen vào đời ông.

*/ Khi còn ở Trung học, ông thường viết cho các tờ bích báo. + Bây giờ, với chủ yếu muốn thoát khỏi thực tế đáng sợ đang rình rập chung quanh, ông nối kết lại với cây viết, phơi trải ra trên mặt giấy những mâu chuyện từng được nghe ông ngoại người Cosaque kể khi còn bé. + Cuộc sống nhiều màu sắc trong vùng trời Ukraine đầy nắng ấm, nơi có các người nông dân và các chú nhỏ chăn ngựa giỡn đùa âm ỉ; nền văn học

dân gian phong phú; phong cảnh êm đềm nơi ven bờ dòng sông Dniepr; những vùng thảo nguyên cò bay thẳng cánh... tất cả những điều này trở về trong ký ức ông với một vầng hào quang huyền rữ và tạo hình thành những câu chuyện được ghi lại rất nhanh. + Ông cũng kể sự tích về ma quỷ, các mục phù thủy và các thầy chú trừ tà vẫn được lưu truyền trong dân chúng. + Pha trộn trong các mẫu chuyện lãng mạn của thời quá khứ là những biến cố thực tế của hiện tại khi ấy, trong đó khả năng khôi hài của Gogol nổi bật rõ rệt.

*/ Tháng 9/1831, tập I trong bộ hai quyển ***Những Buổi Tối Trong Một Trang Trại Gần Dikanka*** (Vechera na khutore bliz Dikanki) xuất hiện và được hâm mộ nồng nhiệt. + Gogol trở nên là khuôn mặt văn chương được chào đón rất nhiều trong các *salon littéraire*⁷ hàng đầu của thủ đô, nơi đã đóng một vai trò quan trọng trong cuộc sống của giới trí thức Nga thời đó. + *Để rời vào cái tuổi 22, tình bạn thân mật giữa Gogol với Púshkin và Vassily Joukovski càng thêm thắt chặt.*

*/ Tháng 3/1832, tập II chào đời.

*/ Thuộc về giai đoạn viết đầu tiên, kết quả của thời tuổi trẻ tại Ukraine, và được sáng tác bằng một dòng văn xuôi sống động có pha chút tục tằn bằng những từ ngữ thông dụng của người Ukraine, tuyển tập hai quyển ***Những Buổi Tối Trong Một Trang Trại Gần Dikanka*** bao gồm 8 bản văn đơn giản, ít phức tạp căng thẳng hơn bất cứ tác phẩm nào ông viết về sau.

*/ Đó là một hỗn hợp những thể loại, từ hài kịch vui nhộn đến cường điệu thô lỗ, pha lẫn lãng mạn thi vị. + Sự diễn tả phong phú hình ảnh các cánh đồng cỏ hoang vu, những đêm đen huyền rữ của bầu trời Nam đầy khoái cảm, đã nói lên tình yêu vô bờ của Gogol đối với vùng Ukraine.

*/ Nhân vật là kiểu mẫu nổi của kịch nghệ múa rối Ukraine từ *mảnh đất trù phú đã sinh sản ra các người đàn ông hùng tráng; các chàng tuổi trẻ Cosaque hay khoe khoang khoác lác; các phụ nữ xinh đẹp, ranh mãnh, đôi khi sợ hãi; những đứa trẻ ranh rối không chút âu lo, biểu tượng cho bản năng mạnh mẽ của tổ tiên Cosaque; những ông già nghiện rượu, điên khùng và sợ vợ; các bà già tính tình cáu bẳn, chống lại mọi điều phóng túng; những giáo sĩ say khướt; các du mục lười biếng; cho đến luôn cả ma quỷ biến hình thành người*

---

⁷ ***Salon littéraire***: Một kiểu phòng khách tập hợp định kỳ hằng tuần của những người trong giới văn chương, nghệ thuật và cả chính trị; nơi đó người ta vừa uống rượu vừa luận đàm thoải mái về đủ mọi vấn đề thuộc các lãnh vực này. Ở Paris, thế kỷ 17 & 18, loại salon như vậy rất thịnh hành, đặt dưới quyền điều động của một phụ nữ danh tiếng nào đó thuộc hàng quý tộc.

làm náo động cuộc sống lạ lùng và thơ mộng của đồng quê Ukraine.

*/ Trạng thái thì thẳng thắn là Ukraine:

người Moscow bị trêu chọc một cách thêm khát cũng bằng như người Ba Lan, Do Thái.

*/ Trong các câu chuyện, tính chất khôi hài thường xuyên được nhận rõ trong một sự vui vẻ quá độ. + **Đó chính là chủ đề của tác phẩm, lại cũng là nơi ẩn trốn của tác giả**, như ông đã viết sau đó vài năm:

“Sự vui vẻ được ghi nhận trong những tác phẩm đầu tiên thì rất cần thiết cho nội tâm tôi. Tôi trở nên là một nạn nhân gắn chặt với sự buồn sầu. Để giải thoát khỏi điều ấy, tôi sáng chế ra những nhân vật đáng tức cười trong những hoàn cảnh khôi hài có thể tưởng tượng nhất.”

*/ Tuy nhiên, bức tranh kỳ diệu về xứ Ukraine lại quá hấp dẫn đến gần như không thật, khác biệt với chính xứ Ukraine khi ấy (trừ ra các truyện về sau). + Có những trích dẫn từ hài kịch bằng tiếng địa phương của người cha Gogol xuất hiện như những đề từ trong vài mẩu chuyện. + Các đoạn trữ tình cảm động xen kẽ khôi hài vui nhộn được trình bày đặc sắc trong một lối đối thoại pha trộn giữa văn chương Nga hoàn hảo với những từ ngữ rành rành địa phương Ukraine. + Thỉnh thoảng, sự quan sát của tác giả trên tính nhất thời về các cuộc vui con người cũng được phô diễn, làm ngắt đoạn nội dung câu chuyện...

*/ Tất cả mọi điều đặc biệt kể trên đã tạo nên cho tác phẩm **Những Buổi Tối Trong Một Trang Trại Gắn Dikanka** một sức hấp dẫn kỳ diệu, đem lại nét tươi mát mới mẻ, góp phần làm say đắm quyến rũ cho văn chương Nga.

*/ *Vài trong 8 câu chuyện* được kể bởi một người nuôi ong tỉnh Mirgorod. + *Dăm truyện khác* bởi nhà trợ tế trong tỉnh, và trong *một câu chuyện* có đến ba tác giả (người nuôi ong, nhà trợ tế và sau cùng là ông nội của nhà trợ tế.)

*/ Nội dung toàn tập như sau:

a. Hội Chợ Sorotchinski (Soróchinskaya yármarka):

Tại Sorotchinski vào một ngày hội mùa hè, giữa dãy thúng mẹt của người bán và người mua, có một chàng du tử đứng kể cho mọi người nghe các câu chuyện ma quỷ hiện hình với cái mũi heo. + Trong khi ấy, có anh chàng tên Gritzco tìm đến gặp người cha (Tcheverik) của cô gái mà hắn đang yêu để xin hỏi cưới cô làm vợ. + Tcheverik vui vẻ bằng lòng, nhưng mẹ vợ kiêu hãnh Kivria lại chê chàng rể hờ quá nghèo, không muốn nghe nhắc tới việc cưới hỏi. + Gritzco bèn đem chuyện kể cho gã du tử nghe. + Gã kia đưa ra một đề nghị: sẽ làm sao để mẹ Kivria bằng lòng

gã con gái, nhưng ngược lại, Gritzco phải nhượng cho gã tất cả số bò Gritzco đang sở hữu với chỉ 20 rúp.

*/ Phần mộ Kivria khi ấy đang manh tâm ở nhà chờ đón Athanase Ivanic, con trai của ngài trưởng giáo hội. + Mộ bèn tìm cách gây gỗ với chồng và tổng cổ ông này ra khỏi nhà. + Kế đó, mộ trang điểm lộng lẫy, sửa soạn những món ăn ngon và chờ gã con trai giáo trưởng tìm đến. + Hai người cùng nhau no say ăn uống.

*/ Khi gã này bắt đầu giở trò bỡn cợt với mộ, bỗng có tiếng gõ cửa. + Mộ Kivria vừa kịp giấu anh tình nhân trên rầm thượng thì Tcherevik và bạn bè bước vào, trên mặt mọi người vẫn còn nét xúc động vì các mẫu chuyện ma quỷ của người du tử. + Họ gọi mộ mang thêm rượu ra cho họ uống. + Lúc đã ngà ngà say, Tcherevik kể lại cho mộ vợ nghe câu chuyện về “một con quỷ bản chất rất thành thật, được cho ra khỏi địa ngục vì đã làm một việc thiện. Trở về trần gian, con quỷ này uống nhiều rượu đến nỗi phải cởi cái áo đỏ ra cầm thế với một tên Do Thái. Tên này bán mất chiếc áo của con quỷ. Một đêm nọ, tên Do Thái nghe tiếng gầm gừ vang lên, rồi một cái đầu heo hiện ra ở cửa sổ.”

*/ Lúc ông chủ nhà Tcherevik kể chuyện này, đám khách chung quanh không mấy chú ý nghe vì họ đang ca hát nhảy múa. + Riêng mộ Kivria lại rất lo sợ. + Ngay lúc đó, bỗng con trai ngài giáo trưởng từ rầm thượng lặn ùng xuống, trên mình đang được bao lại bằng tấm áo đỏ của mộ Kivria. + Hẳn nhiên là tất cả mọi người đều phát hoảng. + Nhưng anh chàng du tử chẳng chậm trễ gì mà không vin vào đó để phát lộ tung tích con quỷ áo đỏ có thực này. + Mộ Kivria bị mất uy, đã chẳng thể phản đối vụ hôn nhân của Gritzco nữa.”

b. Rạng Sáng Ngày Lễ Thánh Jean kể chuyện

một người trẻ tuổi muốn mau giàu, đã bán linh hồn cho quỷ.

c. Đêm Tháng Năm (hay **Người Chết Đuối**) nói về sự kiện

một nữ thần sông nước đã bảo vệ tình yêu cho một đôi lứa trẻ.

d. Lá Thư Thất Lạc:

Quý ma và phù thủy bị đánh phạt thua bài bởi một người Cosaque ma mãnh, lấu cá, kẻ đã gian lận bằng cách đánh dấu thánh giá trên những lá bài của anh ta.

e. Trong Đêm Giáng Sinh,

Valkula, một người ngoài nghề thợ rèn là chính, còn làm thêm nghề vẽ tranh thánh nữa. + Một hôm, Vakula vẽ ra vài bức chân dung, làm chộc giận ma quỷ. + Ma quỷ trả đũa bằng cách gây

nên tất cả mọi việc ác trong làng, đặc biệt là nhắm chĩa vào các hành động phóng túng ái tình của người mẹ Vakula. + Trong khi đó, Oksana, người phụ nữ mà Vakula đang yêu, hứa hẹn làm vợ hẳn nếu hẳn nhận tặng cho cô ta một đôi giày giống như những đôi mà Hoàng hậu nước Nga đang mang. + Vakula đành phải bán linh hồn cho quỷ, leo lên lưng quỷ bằng một cái thòng lọng và lấy được đôi giày của Hoàng hậu Catherine. + Trên chuyến trở về, Vakula nhận phúc lành của cha Oksana để xin cưới nàng.

f. Mảnh Đất Bị Trù Ếm:

một ông lão bị quỷ ma ám ảnh, đã tin rằng sẽ tìm thấy kho tàng tại một góc trong căn phòng ngủ của mình. + Rốt cuộc ông chẳng thấy gì ngoài một chiếc nôi đựng đầy đồ vật bẩn.

g. Cuộc Trả Thù Rùng Rợn (*Stráshaya mest'*) thoát tiên có tên là **Một Huyền Thoại Cổ**, được xây dựng trong thể thức ca khúc dân gian và được kể ra bằng thứ ngôn ngữ đượm màu thi ca lãng mạn. + Câu chuyện mang một nội dung rắc rối, dần dần được gỡ mối sự bí mật theo một tai ương cổ xưa. + Sự xung đột giữa Thiên và Ác là nét đặc thù trong tác phẩm, qua đó, tác giả biểu tỏ cho thấy sự thâm nhuần của ông trên những chôn thâm sâu, những xao động bí ẩn nhất của tâm hồn con người. + Hai nhân vật chính là

một cặp vợ chồng, chàng Danilo lý tưởng và nàng Katerina xinh đẹp cùng nhau chống trả một cách tuyệt vọng với những âm mưu thâm độc của người cha vợ, một tên phù thủy, kẻ hiện thân cho sự giết người và loạn luân, hai điều đáng sợ nhất trong nhân loại. + Tuy nhiên, chính ngay viên phù thủy cũng chỉ là khí cụ của một thứ ma quỷ còn dữ dội hơn nữa: "Sự phản bội của con người đối với đồng loại của mình."

*/ Bao gồm kiểu thức chủ đề quán xuyên, **Cuộc Trả Thù Rùng Rợn** chứa đầy ma thuật lời cuốn với các hình ảnh của *những ngục tù kinh khủng, một nghĩa trang sũng dầy những xác chết, phép phù thủy của các linh hồn*, luôn cả một chút gợi ý của đam mê loạn luân. + Tính chất man dã ở đây (cũng như ở trong các truyện khác) đã cho thấy dấu vết ảnh hưởng của hai nhà văn Đức E.T.A. Hoffmann⁸ và Ludwig Tieck⁹. + Qua cách cấu trúc hình ảnh của vài đoạn trữ tình rất đẹp (như lời than van của Katerina, hay đặc biệt hơn là sự diễn tả nổi tiếng về dòng sông Dniepr), Gogol đã bật lên cho thấy **một tài năng ngoại thường** trong sự chuyển động nhịp nhàng các chi tiết được tiếp nối liên tục từ đầu đến cuối với chẳng chút thiếu sót sai lầm nào.

⁸ E.T.A. Hoffmann, nhà văn Đức (1776-1822).

⁹ Ludwig Tieck, nhà văn Đức (1773-1853)

*/ Câu chuyện thì ghê gớm và sồn gai óc; thoạt đọc lên, độc giả dễ dàng bị xúc động đến khó chịu. + **Cuộc Trả Thù Rừng Rợn** là một trong số rất ít vài truyện ngắn của Gogol đã không cho thấy có chút khôi hài nào. + Nội dung tự nó được đưa ra ở phần cuối tác phẩm theo một câu chuyện cổ xưa về

“Petro và Ivan, hai người bạn Cosaque đã thế vĩnh viễn là anh em với nhau. + Khi Pedro vì lòng ganh tị, giết Ivan và đưa con trai nhỏ của Ivan thì đã có một lời nguyện đặt ra trên gã Pedro và những người thừa kế hắn: ‘Mỗi thế hệ đi sau sẽ phải nẩy sinh những con người đòi truy hơn thế hệ trước, cho đến khi kẻ tội lỗi cuối cùng trong gia tộc Pedro xuất hiện để đền tội cho các tiền nhân.’ + Kẻ cuối cùng này là vị phù thủy, nhân vật chính của câu chuyện, người ao ước cưới được Katerina, đưa con gái ruột của hắn. + Hắn giết chồng con Katerina và cuối cùng giết luôn cả cô gái. + Hắn cũng bị buộc tội giết chết người vợ cũ. + Trên mặt xã hội, hắn là một kẻ phản bội người Cosaque. + Cuối cùng, hắn bị xử tử bởi một kỵ mã không lồ (hình ảnh này vẫn thường được nhìn thấy trong các cái hồ lớn ở Hungary.)

*/ Toàn thể câu chuyện **Cuộc Trả Thù Rừng Rợn** huyền ảo như giấc mơ của thi sĩ, một hoang tưởng vượt quá thực tế. + Nó đúng là sự diễn hình đánh giá cho tài năng kể chuyện của Gogol. + Không đủ kiện đơn thuần nào đứng vững với sự phân tích hợp lý. + Ngay cả tuổi của Katerina cũng rất phức tạp, bởi, nếu dựa theo câu chuyện, nàng khoảng 18 tuổi, trong khi nếu chấp nối nhau trên những dữ kiện khác, (như sự vắng mặt dài lâu của người cha, những ký ức về sự sát nhân trên người mẹ quá cố...), thì ít nhất nàng phải đến 40. + Dù vậy, mỗi hoàn cảnh càng lạ lùng bao nhiêu thì toàn thể câu chuyện càng đáng tin bấy nhiêu trong một thế giới riêng của chính nó. + Cái thế giới mà người ta vẫn thấy được trang trí trên các tấm thảm kỳ diệu bao gồm trái đất, mặt trời, những vì sao, ma quỷ, thủy thần, đêm tối, những dòng sông, các cánh rừng, núi đồi, thung lũng, những áng mây trời và chim chóc....

*/ Tuy nhiên, chiến thắng cuối cùng của điều Thiện trên điều Ác trong **Cuộc Trả Thù Rừng Rợn** thì không giải quyết được vấn đề của chính ngay sự trả thù: “*Sự trả thù rừng rợn*” thì quá rừng rợn bởi vì nó đặt nền tảng trên công lý của con người và thiếu sự cốt tủy của lòng thương xót.

*/ Một cách nào đó, **Cuộc Trả Thù Rừng Rợn** cũng **nhắm vào vài “mặc cảm sinh lý bị nhiễu loạn” trong chính tác giả**, (đoạn về tư tưởng loạn luân của tên phù thủy nghĩ về con gái) để từ đó, nhà văn đã tự bù đắp cho “**sự nhiễu loạn ấy**” bằng một nghệ thuật kể chuyện tuyệt vời.

h. Ivan Fedorovich Schponka Và Người Cô (*Iván Fyódorovich Shpón'kai egó tyótushka*) dựng bối cảnh trong vùng Ukraine, là tác phẩm đầu tiên đã làm xác định được tiếng tăm cho Gogol trong vị thế một nhà văn. + Ở đây, biệt tài trình bày ra một cách linh động những chi tiết hết sức tầm thường trong đời sống đã được thể hiện rõ.

Câu chuyện như sau:

*/ Ivan Shponka là một địa chủ có tính cả thẹn, đầu óc hẹp hòi với một chút thông minh nhưng rất cần mẫn. + Theo lời đòi hỏi của người cô, anh ta xin giải ngũ khỏi quân đội để về giúp bà cai quản một trang trại nhỏ. + Tại trường học, anh ta là một sinh viên kiêu mẫu. + Trong quân đội, thay vì tham gia vào những cuộc rượu chè cờ bạc với các đồng đội, anh ta lại chỉ ưa lưu lại trong phòng để đánh bóng những hàng nút trên bộ quân phục hay sắp đặt các cái bẫy chuột. + Sau khi trở về trang trại, anh ta trở thành một trang chủ “kiêu mẫu”, nhưng bị chế ngự hoàn toàn bởi bà cô cá tính rất mạnh, một người mà tất cả mọi kẻ chung quanh đều phải kính sợ.

*/ Thế rồi đến một lúc bà cô quyết định cưới vợ cho cháu, nên dẫn anh ta đến thăm một gia đình ở địa phương. + Tại đây, anh ta được giới thiệu cho một trong hai cô con gái của bà chủ nhà. + Khi hai người trẻ tuổi được để ngồi riêng với nhau, tất cả những gì Ivan Shponka có thể nói với cô kia (giữa những quãng im lặng rất lâu) chỉ là về cái tai họa ruồi đang xảy ra mùa hè năm đó.

*/ Sau cuộc viếng thăm, dù với những cố gắng cố vũ của bà cô, anh ta vẫn khăng khăng từ chối việc lấy vợ; nhiều lần còn tỏ ra kinh hãi vì ý nghĩ ấy. + Cuối cùng, một đêm, anh ta mơ thấy rằng đã có vợ. + Thế rồi, bỗng dưng, tất cả mọi vật chung quanh đều biến thành người vợ, nhìn đâu anh ta cũng thấy toàn những vợ và vợ, ngay cả trong chiếc mũ của anh ta.

*/ Điều được gọi là “mặc cảm yếu kém sinh lý” và sự sợ hãi những liên hệ tình dục nơi nhà văn có thể được tìm ra trong truyện ngắn này. + Thật là thú vị để ghi nhận sự kiện rằng, trong hầu hết các tác phẩm của Gogol, miêu tả về phụ nữ, dù là với sắc đẹp siêu phàm hay trần tục, bao giờ họ cũng nói lên tính chất cảm dỗ để sẵn sàng dẫn dắt đàn ông tới chỗ hủy hoại.

*/ Qua nhân vật Schponka, chúng ta nhìn thấy được nhiều nét đặc biệt trong phong cách nguyên thủy của nhà văn. + Ví dụ tính giễu-cợt-một-cách-nghiêm-trang (qua sự diễn tả chiếc xe ngựa cổ lỗ sĩ của người cô), hoặc cái sở thích hay so-sánh-giữa-con-người-với-những-vật-vô-tri-giác, chẳng hạn...

*/ Nếu như Cuộc Trả Thù Rừng Rợn là câu chuyện duy nhất trong toàn tập đã không có chút tính khôi hài nào, thì trong câu chuyện đây

đầy những chi tiết thực tế này, yếu tố khôi hài ấy không những **đứng hàng đầu**, lại còn **vượt cao hơn tất cả** mọi tác phẩm khác nữa. + Nhưng, vừa đủ đáng lưu ý, người ta không hiểu tại sao sau khi đã chán chê giễu cợt nơi sinh sống của Ivan Fyodorovich Schponka, và chân dung nhân vật chính đã được vẽ ra với ngọn bút lông của một họa sĩ thiên tài, *tác giả lại bỏ ngang cái kết cuộc lơ lửng?*

□

III.

(1833 - 1835)

1.

Sau khi tập I của *Những Buổi Tối Trong Một Trang Trại Gần Dikanka* ra đời, tiếng tăm Gogol bắt đầu lan rộng trong văn giới. + Giữa những người thứ nhất hâm mộ Gogol có Púshkin và Vassily Joukovski, hai người dẫn đầu “giới văn chương quý tộc”. + Nhà văn trẻ được đón tiếp nồng nhiệt trong cái đám văn chương được tuyển chọn trên hết ấy.¹⁰ + Với tính tự cao tự đại bẩm sinh, Gogol trở nên kiêu hãnh và rất tự tin về sự thành công của mình.

*/ Những liên hệ tốt đẹp với “giới văn chương quý tộc” tiếp tục, Gogol vẫn nhận được sự khích lệ tinh thần của Púshkin và Joukovski. + *Dẫu vậy, trên thực tế, không bao giờ có bất cứ thân tình thật sự nào giữa Gogol với Púshkin lẫn cả Joukovski.* + Họ ưa thích và đón nhận tài năng Gogol, nhưng từ chối thần tượng hóa ông. + Có lẽ, sau tất cả, họ cũng đánh giá ông thấp, không xếp ngang hàng với họ trên đủ mọi mặt.

*/ Trong khi giới “nhà văn quý tộc” ở St. Pétersbourg dành cho Gogol “**sự quý trọng một cách vừa phải**”, thì tại Moscow, giới viết lách trẻ tuổi thuộc Lý Tưởng chủ nghĩa, dẫn đầu bởi nhà phê bình Vissarion Belinski¹¹ **lại đưa Gogol lên tận mây xanh.**

+ Tuy nhiên, giới này cũng không phải là mẫu người khiến Gogol muốn kết làm bạn.

+ *Nơi trú ẩn thật sự cho tâm hồn Gogol chính là những người có khuynh hướng thân Nga, đặc biệt gia đình nhà văn Sergey Aksákov¹², đã dành cho ông sự hâm mộ tuyệt đối và vô điều kiện.*

---

¹⁰ Về sau, có một truyện của Gogol được xuất bản trong tờ *Những Cánh Hoa Miền Bắc* của Dévig, dưới sự bảo trợ của Joukovski.

¹¹ Vissarion Belinski, nhà phê bình văn chương Nga (1811-1848)

¹² Sergey Aksákov, nhà văn Nga (1791-1859),

2.

Tháng 3/1832, xuất bản xong *tập hai* của *Những Buổi Tối Trong Một Trang Trại Gần Dikanka*, Gogol đến thăm lãnh địa của mẹ ở Moscow, và chỉ ngừng lại đây một lúc ngắn, kết bạn với những văn sĩ tên tuổi địa phương, xong, trở lại Pétersbourg vào cuối thu **năm 1832** với hai người em gái, được ông gửi vào học trong Hội Phụ Nữ Trẻ Yêu Nước.

*/ Bấy giờ, lịch sử bắt đầu chiếm hữu trí não ông hơn bất kỳ thứ gì khác. + Ông định làm một án trình về lịch sử Ukraine.

*/ **Tháng 7/1834**, nhờ những giúp đỡ tận tình của Pletnev, Gogol lập tức bỏ rơi công việc thư ký tại trường nữ học để nhận một chân phụ giảng về Lịch Sử thời Trung Cổ tại đại học St. Pétersbourg. + Ngay lập tức, ông bắt đầu tưởng tượng rằng con đường ông đi sẽ trở nên huy hoàng do bởi sự viết về lịch sử. + Nào ngờ, trừ mỗi lòng tự tin vô bờ bến, Gogol tuyệt nhiên tỏ ra là người *không có khả năng trên chức vụ hiện tại*. + Sự phiêu lưu không thực tế này nói lên một thất bại (*có lẽ là lớn nhất trong đời nhà văn*).

*/ Bài diễn thuyết thứ nhất, giới thiệu về lịch sử thời Trung Cổ, là bản văn trong sáng đầy tính phô trương hùng biện, nhưng nội dung nghèo nàn rỗng tuếch. + Tourgueniev sinh viên đại học St. Pétersbourg, là một trong những thính giả đầu tiên của Gogol, về sau đã kể lại trong một bài viết về cái ấn tượng đầy nhảm chán mà bản văn đã tạo cho ông buổi ấy. + Tourgueniev cũng miêu tả vị thế Gogol trong giảng đường như một hình ảnh khôi hài đặc biệt. + “*Tất cả mọi sinh viên đều xác nhận rằng Gogol chẳng biết chút gì về lịch sử.*”

*/ Thật là dễ hiểu để nhận ra điều chính Gogol cũng rất chán ngán trong vai trò giáo sư Sử học. + Nhà văn viết cho một người bạn:

*“Tôi đọc bài giảng của tôi nhưng chẳng sinh viên nào lắng tai nghe. Ô, nếu như có chỉ một người chịu làm điều ấy thì họ đã có thể hiểu được tôi.”*¹³

*/ Tuy không mấy thấu đáo về sự thiếu sót trong khả năng dạy Sử của mình, Gogol vẫn sớm nhận thức rằng con đường ông đang đi sẽ không đưa đến thành công; vì vậy vào **cuối năm 1835**, nhà văn bỏ rơi vai trò phụ giảng tại đại học St. Pétersbourg.

+ Nhà văn viết:

“Một cách vô thức, tôi đi vào giảng đường. Và cũng một cách vô thức, tôi rời bỏ nó. Nhưng trong 18 tháng này --khoảng thời gian chẳng chút vẻ vang như tất cả mọi người đều đồng ý rằng tôi đã

---

¹³ Trong tập **Arabesque xuất bản năm 1835**, Gogol cũng có gom vào một trong những bài diễn văn thú vị và hùng biện nhất của ông.

đảm nhận một điều mà khả năng tôi không có-- thì tôi đã học được rất nhiều bài học... Hoan hô hài kịch! Cuối cùng tôi đã được tưởng thưởng cho chính mình bằng một hài kịch được viết ra.”

(Hài kịch đó chính là VIÊN TỔNG THANH TRA).

[Bởi vì thất bại trên hoài bão xây dựng tên tuổi trong vai trò một nhà Sử học, Gogol tiêu pha tất cả thì giờ rồi rãi cho cây viết trên hài kịch Viên Tổng Thanh Tra (sẽ chào đời vào tháng 4/1836). + Thêm nữa, nhà văn làm việc trên một tuyển tập truyện ngắn mang tựa đề **Mirgorod**, song song với một hợp tuyển khác gồm ba truyện ngắn *Bức Chân Dung*, *Đại Lộ Nevski* và *Nhật Ký Một Người Điên* cùng nhiều tiểu luận phê bình, gom chung dưới cái tựa **Arabesque**.]

3.

Năm 1835, tuyển tập **Mirgorod** chào đời.

*/ Đây là tác phẩm tiếp theo *Những Buổi Tối Trong Một Trang Trại Gần Dikanka*, (gồm bốn truyện ngắn *Viy*; *Taras Bul'ba*; *Gia Cảnh Ngày Xưa*; *Làm Sao Mà Ivan Ivanovich Cãi Nhau Với Ivan Nikiforovich*) nhưng qua đó, các chuyện kể đã để lộ cho thấy một khoảng cách lớn giữa “con người Gogol lãng mạn không thích ứng nổi hiện tại để phải chạy trốn trong quá khứ”, với “thái độ bi quan của nhà văn trước đời sống”.

*/ Ở đây không còn nữa cái thơ mộng nhẹ nhàng đầy nhiệt tình tuổi trẻ như trong tập trước. + Đề gợi hứng, nhà văn thích tìm về với một dĩ vãng rất phong phú huyền thoại của nơi chôn nhau cắt rún. + Và **Mirgorod** là tên một làng quê bé nhỏ gần Chorol, nơi chỉ có một xưởng sản xuất các sợi dây thừng, một lò gạch, 4 hãng xay lúa bằng quạt nước, 45 hãng xay lúa bằng gió, những điều đã được Gogol mang vào làm bối cảnh cho bốn câu chuyện.

*/ **Taras Bul'ba** và **Viy** thì lãng mạn cực độ; trong khi hai truyện kia, **Gia Cảnh Ngày Xưa** và **Làm Sao Mà Ivan Ivanovich Cãi Nhau Với Ivan Nikiforovich?** lại biểu tượng cho những tác phẩm trí thức bậc thầy của ngôn ngữ văn xuôi.

a. *Viy*:

Thuần tính hoa mỹ lãng mạn, mô tả đặc biệt chủ đề tình ái, rút từ một huyền thoại dân gian, được tác giả cho biết rằng ông không bóp méo đi, mà chỉ thuật lại đúng những gì đã nghe nói. + Nội dung trình bày một câu chuyện dã man sắp đặt trong vùng Ukraine thời cổ. + Tính chất rùng rợn trong tác phẩm cũng giống như trong *Cuộc Trả Thù Rừng Rợn*. +

Theo từ ngữ xứ Ukraine, *Viy* dùng ám chỉ một cái vòng dây thừng khùng khiếp mà khoảng rộng của nó trải dài trên khắp mặt đất; + cũng là tên gọi một loại quái vật trong truyền thuyết dân gian Ukraine. + Trên ý nghĩa nào đó, con quái vật tựa hồ một con ác mộng, **đại diện ở đây là sự phản chiếu những nỗi sợ hãi, ám ảnh đã có sẵn trong tiềm thức nhà văn.**

*/ Một chủng sinh lớp thần học ở Kiev bị một mù phù thủy trù ếm, trở thành cái yên ngựa cho mù cỡi. + Cuối cùng nhờ một người làm nghề trừ quỷ ám, anh chàng nọ thoát khỏi quyền lực mù phù thủy, quay trở lại ám ngược mù, biến mù thành con ngựa cho anh ta cỡi. + Anh ta cứ vậy mà cỡi, mãi cho đến khi con ngựa kiệt lực chết đi vào lúc bình minh.

*/ Trước khi chết, mù phù thủy lấy lại nhân tính của mình, biến thành một người rất đẹp, con gái của một chức sắc tôn giáo uy quyền trong xã hội người Cosaque. + Cô này xin với cha, khi cô chết rồi, hãy để cho chàng chủng sinh quán xuyên ma chạy, đọc những lời cầu nguyện trên nắp áo quan. + Phần người cha thì không biết tại sao con mình lại chết?

**/ Trong suốt ba đêm ròng canh áo quan theo tục lệ Cosaque, chàng chủng sinh khám phá thấy nhiều hiện tượng kỳ lạ. + Đêm cuối cùng, trước áo quan bỗng xuất hiện *Viy*, một linh hồn kinh khủng sống trên mặt đất, thủ lĩnh của giống quỷ lùn có đôi mắt bằng kim loại với cái nhìn xuyên thủng trái đất. + Khi *Viy* nhìn trừng trừng vào chàng chủng sinh, chàng này sợ quá, ngã ra chết tốt."*

b. Tarás Bul'ba:

Hơn hết trong bốn truyện của *Mirgorod*, **Taras Bul'ba** là một bản văn mang tính lãng mạn tuyệt đẹp về một thời quá khứ huy hoàng của giống dân Cosaque, *được kể ra trong bút pháp hoa mỹ và tâm trạng khích động của Gogol ở điểm cao nhất.* + Mô tả đời sống đồng quê của một lãnh tụ Cosaque, người đã tỏ bày dữ dội lòng thù ghét đối với bọn Ba Lan chiếm đóng quê hương ông, và cuối cùng phải bị chết thiêu cùng đồng đội, **Tarás Bul'ba** (được xuất bản lần đầu **năm 1835** với ba truyện kể khác trong tuyển tập *Mirgorod*); **năm 1842**, do bởi sự thành công rộng rãi mà nó được in lại độc lập thành một tập riêng.

/ Đó là tác phẩm nói lên sự thăng hoa đáng ngưỡng mộ của dân tộc Cosaque và địa thế hùng vĩ hoang dã của họ thế kỷ 16 có những trận chiến đầy gươm đao sắt thép và những người đàn ông xứng đáng với danh hiệu anh hùng được truy tặng cho họ. + Cũng chỉ với bối cảnh mang đầy màu sắc quá khứ Cosaque, **nhưng trong truyện này mới cung cấp nổi cho tác giả một sự trốn chạy khỏi hiện tại. + Nó là câu chuyện dài nhất trong toàn tập *Mirgorod*, xứng đáng là tác phẩm tuyệt hảo và được dịch ra nhiều thứ tiếng trên thế giới.*

*/ Ở đây, độc giả sẽ gặp

*/ Tarás Búl'ba, nhà lãnh đạo Cosaque 50 tuổi có hai người con trai tên Ostap và Andrei. + Hai người này vừa mới trở về nhà sau khi chấm dứt việc học tại Kiev. + Để cho hai con có được một cơ may chứng tỏ tài năng của chính họ, Tarás Búl'ba đã cùng họ tham gia vào chiến dịch chống lại vị vua Ba Lan, xảy ra trong trận địa trên quần đảo Dniepr.

*/ Đêm ngày, ba cha con cưỡi ngựa qua những cánh đồng, phóng đến Syetch đúng vào lúc có một chiếc bè gỗ của nhóm Cosaque đang thất trận tìm đường thoát. + Họ nhìn thấy bọn Do Thái thẳng tay chiếm cứ mọi giáo đường, dồn các linh mục công giáo và chính thống giáo bị xâu cọt lại bên nhau vào cùng vị trí. + Cha con Tarás Búl'ba đùng đùng nổi giận. + Thế là trận chiến xảy ra.

*/ Những người Cosaque sau khi nhốt hết bọn Do Thái trên quần đảo Dniepr thì bắt đầu một cuộc can quét hủy hoại. + Trong trận xung phong phá một thành trì khó vào, Andrei, con trai nhỏ của Tarás Búl'ba sinh lòng yêu một cô gái Ba Lan gặp gỡ tại Kiev. + Cậu bèn xoay ra phản bội đồng đội, nối kết với kẻ thù để chống lại cha. + Trên bãi chiến trường, chính tay Tarás Búl'ba giết chết Andrei. + Phần Ostap, người con lớn, chẳng may bị quân Ba Lan bắt. + Tarás Búl'ba thoát chết, muốn cứu con nhưng phải đành bó tay chứng kiến cảnh quân Ba Lan hành hình Ostap trước công chúng tại Warsaw. + Tất cả những gì ông có thể làm ngay lúc đó là hét to lên mà kêu gọi con trai giữ vững tinh thần bất khuất. + Ông cũng hứa với con rằng sẽ trả thù.

*/ Từ đó, Tarás Búl'ba càng thêm hung mãnh. + Ông quay về lại Syetch, trở thành Đại tá của một đoàn binh đông đảo, rồi lại là lãnh tụ một nhóm kháng chiến độc lập. + Quân lính ông đi tới đâu gieo tàn phá kinh hoàng tới đó trong các làng mạc Ba Lan. + Cho đến một lúc ông thua trận bị bắt và bị kết án hỏa thiêu.

*/ Khác hẳn những câu chuyện lãng mạn thêu dệt, Tarás Búl'ba đâu không mang chút nào tính chính xác đúng đắn của lịch sử, nhưng lại chứa chất âm vang thi vị đầy nhiệt tình của các chiến binh Cosaque và những trận chiến oanh liệt của họ.

*/ Giống như Cuộc Trả Thù Rừng Rợn, những người Cosaque trở thành những mẫu nhân vật trong một bản anh hùng ca đượm sắc màu thi vị. + Taras Búl'ba, vị lãnh tụ già Cosaque có thể được nhận diện thẳng từ một người Ukraine hay người Cosaque dúma (dân ca) nào đó. + Vài khuôn dáng khác (ví dụ, anh chàng Tankel khôì hài người Do Thái, hay những tên Ba Lan vênh váo) thì rất giống với những con múa rối Ukraine vẫn được trình diễn cho dân chúng xem.

*/ Toàn thể các điều ấy được kể với giọng văn nhiệt tình, mãnh liệt và trôi chảy. + Không khí anh hùng nồng đượm trong tác phẩm. + Những cảnh trí tiếp nối xảy ra trong một tiết điệu hoang dã hung bạo và dữ dội đau khổ. + Có vài đoạn tả rất sống động, chẳng hạn *những cảnh tả đêm tối trên cánh đồng hoang, đời sống hỗn loạn phóng dăng của người Cosaque trong vùng Syetch*; + hay *cảnh đói khát của quân lính khi doanh trại bị bao vây*; + *cảnh Tarás Búl'ba đánh nhau với con trai để xem con mình dũng mãnh đến đâu*; + *cảnh tàn phá kinh hoàng những cánh đồng cỏ*.

*/ Ngoài ra, ở những *cảnh tả các dịp lễ Tết ăn nhậu tung bừng của dân Cosaque*, **Gogol đã đạt đến cực điểm cái nhậy cảm, uy vũ của nghệ thuật**. + Sự thô thiển hoang dã là màu sắc chính trong bản anh hùng ca Ukraine này, qua đó, với ngòi bút thiên tài, tác giả đã phơi bày cho thấy vừa tính chất cao cả tràn trề cảm động, cũng lại vừa những nét đặc thù tàn bạo trong tâm hồn người Cosaque qua các cảnh chém giết cướp bóc đầy sự kinh hoàng.

*/ *Tarás Búl'ba* thường xuyên (được ám chỉ đến, và có lẽ thế thật, nhân vật Iliad của người Cosaque và) được đón chào như một tác phẩm ái quốc có nội dung bao gồm nhiều mặt chứa chan hoa mỹ, gây xúc động mạnh trong lòng độc giả Nga thuộc mọi tầng lớp. + Vị trí của nó trong văn chương Nga thì độc nhất –không có người bắt chước theo sau¹⁴, xứng đáng với danh hiệu được gán và cũng xứng đáng để so sánh với các tác phẩm của Shakespeare.

*

**

*/ Trong khi với *Cuộc Trả Thù Rừng Rợn* và *Tarás Búl'ba*, nhà văn lộ ra toàn diện mọi hứng cảm rất thuần chất Nga, thì trong *Gia Cảnh Ngày Xưa* và *Làm Sao Mà Ivan Ivanovich Cãi Nhau Với Ivan Nikiforovich*, phong vị Nga chỉ được gợi hứng từ thế giới Tây Phương. + *Cái thiên tư hài hước xuất hiện* (đặc biệt trong tác phẩm sau) *bằng những mặt tuyệt hảo của nó*. + *Sự hoài cảm được thay thế bởi sự công kích dữ dội*. + *Lần thứ nhất, Gogol đã chuyển hướng độc giả vào trong việc “cười ra nước mắt”, (điều rất đặc thù trong nghệ thuật viết của riêng ông và từ đó trở đi sẽ bám chặt lấy nhà văn với một độ tăng trưởng không ngừng những tiếng vang ác hiểm)*.

c. *Gia Cảnh Ngày Xưa* (Starosvétskie Poméshchiki):

*/ Một câu chuyện gần như không có cốt truyện gì cả, diễn tả *một cặp vợ chồng già, dù bị tước đoạt hết tài sản bởi thuế má và người làm công, vẫn sống trong sự thanh thản yên bình: ông chồng thì say sưa tối ngày, bà vợ lại hào hứng không ngớt vì*

---

¹⁴ Ngoại trừ, có lẽ, Isaac Babel (1894-1941) trong những câu chuyện kể về Hồng quân Nga thời Cách Mạng 1917.

đáng ông chồng thần tượng. + Khi bà vợ qua đời, ông chồng tiếp tục sống trong hào quang nhờ gợi nhớ kỷ niệm, và rồi cũng sớm chết đi theo người vợ không lâu sau đó.

*/ Dựa trên đề tài hết sức đơn giản này, Gogol đã khai triển với một nghệ thuật văn chương tế nhị, thanh nhã, biến câu chuyện thành ra phong phú và sâu thẳm các trạng thái tâm lý:

+ Về “*cuộc sống hoa cỏ*”, thái độ nhà văn được tỏ bày qua sự đu đưa giữa tình cảm ưa thích của cá nhân ông với sự mỉa mai đầy khinh bỉ trong ông. + Nhà văn soi mòn thói phàm ăn, sự chậm chạp lười biếng, tính ích kỷ, sự ngu muội của một đôi vợ chồng già nhà quê, ***rồi bất ngờ xoay ngòi viết qua một hướng cảm động khác*** khi diễn tả cái chết của bà vợ. + Điều đó xem ra *như thể Gogol đã đặt vào trong câu chuyện chính cái lãng mạn hoài cảm của mình về một vùng trời hạnh phúc xa xưa (dù chỉ là một nỗi an bình vô vị), tương phản với sự náo động của thủ đô mà ông đang phải gánh chịu lúc bấy giờ.*

d. Làm Sao Mà Ivan Ivanovich Cãi Nhau Với Ivan Nikiforovich?
(*Poveat' o tom, kak possórsilsya Ivan Ivanovich s Ivanom Nikiforovich?*)

*/ Mang cùng loại không khí vô vị tràn ngập trong chương mở đầu, nhưng lần này từ một góc cạnh khác, trên hình thức là *một bản văn châm biếm rất hay*, nhưng thật sự ***bên trong, tác giả đã chôn giấu một chiều sâu cay đắng về những tính chất hèn hạ thô tục của cuộc đời.***

Qua câu chuyện, Gogol trình bày:

*/ *Hai người đàn ông cùng mang tên Iván, hàng xóm, và cũng là bạn của nhau trong nhiều năm. + Sự bình an và hòa hợp của họ vĩnh viễn bị đổ vỡ khi một trong hai người, sau một cuộc cãi cọ, đã gọi người kia là ‘con ngỗng đực’. + Họ bèn đưa nhau ra tòa. + Vụ án kéo dài vài chục năm, làm kiệt quệ tiền bạc cả hai. + Những cư dân trong làng cố gắng tạo điều kiện để làm cho tình thân của họ được nối kết lại, nhưng đều vô ích. + Nhiều năm trôi qua, tác giả trở về Mirgorod, thấy vụ kiện vẫn còn đeo đuổi...*

*/ Như thường thấy trong các tác phẩm Gogol, ở đây, những bức hí họa biến thành những chân dung trong đời sống hằng ngày của con người. + Câu chuyện bắt đầu như một trò hề vui nhộn, được khởi đi từ một lý do rất tầm thường, lớn dần với những bi kịch để rồi cuối cùng đã lôi kéo được độc giả vào trong ý tưởng rằng ***“Mọi vô lý ngu xuẩn xảy ra chung quanh đều chỉ là những bộ mặt thật của cuộc đời!”***

*/ Nhưng, giống như hầu hết những truyện ngắn khác của Gogol, *cái kết thúc buồn sâu* vẫn không thoát được. + Nét ảm đạm ảm nập đằng sau câu chuyện đáng tức cười này nhô ra rõ ràng vừa đủ ở đoạn kết, sự bỏ đi của nhà văn khỏi Mirgorod đã cung cấp một sự hạ màn cảm động.

“Những con ngựa gầy bắt đầu hí vang rồi giậm những cái móng đang bị chôn xuống trong một đống bùn. Mưa trút như thác đổ trên người gã đánh xe Do Thái đang quán mình trong tấm bao tải. Sự ẩm ướt thấm sâu vào tận trong từng khớp xương tôi. Nơi trạm gác buồn tênh, một người lính già cúi mình lau bóng súng rồi chậm chậm bước lui bước tới. Trên cánh đồng, mặt đất có chỗ xanh, có chỗ đen vì đào xới. Những con bò và những con quạ. Tiếng mưa rơi đều, đơn điệu. Bầu trời như chục khúc và không một tia sáng nào chiếu tỏa... Thế giới này đúng là một nơi chốn kinh hoàng, quý ngài ạ.”

[]

IV.

(1833 - 1835) (tiếp)

1.

“Thế giới này đúng là một nơi chốn kinh hoàng, quý ngài ạ!” (“Skúchno na étom svéte, gospodá!”) từ đó trở nên một đề từ gắn chặt vào Gogol, sâu dày cũng bằng như tính khí yếm thế của ông. + Nhưng ông cố gắng phản đối lại bằng những tiếng cười trên chính cuộc đời mà ông vừa muốn trốn thoát, lại cũng vừa trả thù trên nó.

*/ Từ những câu chuyện lấy bối cảnh là St. Pétersbourg trở đi, cái khí chất lãng mạn của Gogol thường xuyên được lồng dưới *bộ dáng tả chân*. + Ba trong số những truyện loại này, *Bức Chân Dung, Đại Lộ Nevski, Nhật Ký Một Người Điên* xuất hiện trong hợp tuyển *Arabesque*. + *Cái Mũi (Nos)* được viết ra cùng thời với *Arabesque*. + Và truyện ngắn nổi tiếng nhất, *Cái Áo Choàng (Shinél)* viết ra sau đó vài năm.

*/ *Arabesque*

là một tập hợp vừa truyện ngắn vừa tiểu luận, xuất bản **năm 1835** tại St. Pétersbourg. + Tác phẩm chia làm hai phần, khởi đầu bằng một bài tựa, gồm 18 tiểu luận thử nghiệm viết về nghệ thuật, lịch sử, địa lý và văn học; xen kẽ với ba truyện kể hoang đường và những chương tiểu thuyết lịch sử nửa vờ. + Sáng tác trong khoảng **1829-1834**, chẳng bài nào liên hệ với bài nào, mục lục *Arabesque* được sắp xếp như sau:

1/ *Điệu Khắc, Hội Họa và Âm Nhạc* (1831)

2/ *Viết Về Thời Trung Cổ* (1830)

3/ *Một Chương Về Tiểu Thuyết Lịch Sử* (1830)

4/ *Nói Về Sự Giảng Dạy Lịch Sử Thế Giới* (1832)

5/ *Bức Chân Dung* (1832), truyện ngắn đầu tiên có dạng thức hoang đường kiểu Hoffmann.

6/ *Huấn Nghệ Cho Một Nước Tiểu Nga* (1832)

- 7/ *Vài Nhận Định Về Púshkin* (1832)
 8/ *Viết Về Kiến Trúc Hiện Đại* (1831)
 9/ *Al-Mamoun (Chân Dung Lịch Sử)* (1832)
 10/ *Cuộc Đời* (1832), bài thơ bằng văn xuôi.
 11/ *Schloezer, Muller và Herder* (1832).
 12/ *Đại Lộ Névski*, truyện kể hoang đường (1833)
 13/ *Viết Về Ca Nhạc Kịch Của Nước Tiểu Nga* (1833)
 14/ *Những Tư Tưởng Về Địa Lý (Dành Cho Tuổi Nhỏ)* (1829)
 15/ *Ngày Tàn Của Thành Pompei (Tranh Vẽ Của Brullart)* (1834).
 16/ *Người Tù (Những Đoạn Rời Của Một Tiểu Thuyết Lịch Sử)* (1830)
 17/ *Trên Phong Trào Tranh Đấu Của Một Dân Tộc Cuối Thế Kỷ Thứ V* (1834)
 18/ *Nhật Ký Một Người Điên*, truyện ngắn (1834).

*/ Trong những bài viết về khoa học, lịch sử, địa lý, phê bình nghệ thuật, Gogol đã chứng tỏ một sự thiếu hụt rõ ràng trên kiến thức chuyên môn và cả óc phán đoán. + Những quan điểm của ông về nghệ thuật điêu khắc chỉ là những kinh ngạc trần trụi ngớ ngẩn. + Người ta biết rõ là ông muốn có được một chân dạy lịch sử quốc tế tại đại học St. Pétersbourg. + Cái ý đồ này bị phá ngay sau vài cuộc họp mà chỉ được có hai kỳ đầu là thu hút người nghe bằng ngôn ngữ tuyệt vời của ông.

*/ Phân tuyền tập *Arabesque*, những chỉ trích của giới báo chí thật là tàn nhẫn. + Một tạp chí đã đăng như sau: “*Bất cứ độc giả non nớt nào cũng có quyền tự cho mình phê bình như Gogol đã làm. Chỉ những ai chín chắn, vững chắc lý lẽ hơn thì mới dám chê rằng Gogol không biết nhiều, hoặc chẳng biết gì hết!*”

2.

Tuy nhiên, quên đi các bài tiểu luận, phải kể rằng *ba tác phẩm thuần văn chương* mang tính cách hoang đường, *Bức Chân Dung*, *Đại Lộ Névski*, *Nhật Ký Một Người Điên* đã có được sự thẩm định đáng ca ngợi và chiếm một chỗ đứng danh dự trong văn học Nga.

*/ Cả ba truyện đều dựng bối cảnh là St. Pétersbourg.

a. *Bức Chân Dung (Potret)*,

viết theo kiểu Hoffmann với nội dung phức tạp, trong đó, nhà văn muốn nhấn mạnh về sự tin chắc của mình rằng ma quỷ không thể bị trừ tiệt trong cuộc đời này. + Thoạt đầu, *Bức Chân Dung* được xuất bản vào **năm 1834** trên một tạp chí trong loạt truyện được gom chung dưới tựa đề *Truyện Kể St. Pétersbourg*, diễn tả những hoạt cảnh xảy ra tại thành

phổ này. + Kế tiếp, khi xuất bản toàn tập *Arabesque*, Gogol cho gom luôn cả nó vào.

*/ Nhân vật chính là

một họa sĩ tài hoa, nhân con húng ngẫu quý ma đã mua lại một tác phẩm vẽ chân dung một ông già có cái nhìn lạ lùng, sống động như thật. + Ban đêm, ông già bước ra khỏi khung hình, đến cạnh chàng họa sĩ, xúi giục anh ta rời bỏ con đường nghệ thuật đang đi để chuyển sang con đường sinh lợi dồi dào bằng cách vẽ chân dung cho những nhân vật tai mắt trong tỉnh. + Bị hấp dẫn, anh ta nghe lời và trở nên một họa sĩ thời thượng, giàu có nhanh chóng. + Nhưng chỉ vài năm sau, bị cắn rứt lương tâm vì đã phản bội lại chí hướng nghệ thuật ban đầu của mình, đồng thời đâm ganh tị với những bạn họa sĩ khác đã có thể đạt được thứ nghệ thuật họ mơ ước, anh ta bỏ tiền ra mua tất cả các bức tranh giá trị của kẻ khác, đem về nhà rạch nát. Sau cùng, phát điên mà chết. + Ít lâu sau, người ta tìm thấy bức chân dung quý ám trong một cuộc triển lãm. + Và câu chuyện được kể ra buổi ấy. + Ông già trong tranh chẳng ai khác hơn là một kẻ chống Chúa, thuở sinh tiền làm nghề đi đòi nợ, từng làm khánh tận biết bao người. + Kẻ đòi thuê này, trước ngưỡng cửa cái chết đã cho gọi người đến vẽ chân dung mình để truyền thần vào bức hình một ít quyền lực đáng sợ của hắn. + Thế rồi, công cuộc quý ám (kéo dài 50 năm) chấm dứt. + Hình họa ông già biến mất trên khung vải, chỉ còn lại là một bức phong cảnh buồn sầu kinh khủng.

*/ Nhưng không phải lúc nào Gogol cũng thoải mái với loại truyện kinh dị. + Nếu trong một vài đoạn, tác giả rõ rệt “cố ép” lối viết mình cho ra cái điều quý ám, thì ngược lại, ngôn ngữ và cách viết đã là những điều tinh lọc thuần túy nghệ thuật kiểu **“rất Gogol”**. + Câu chuyện **chủ yếu đương đầu với điều Ác**. + Ảnh hưởng ma quỷ được biểu tượng qua lòng ham muốn tiền bạc của nhân vật chính, một phương tiện dẫn đến sự tự tàn hủy tinh thần và thân xác hắn. + Thảm khốc hơn là cái hiệu quả của sự ảnh hưởng này lại biến thành lòng ham muốn tàn hủy nghệ thuật.

*/ Trong bản văn nguyên thủy của *Bức Chân Dung*, sự diễn tả về sức mạnh siêu nhiên quá đặc biệt trong những truyện ngắn đầu tiên, bấy giờ cũng được ban cho đầy đủ. + Trong bản thứ hai được viết lại, xuất bản **năm 1842**, Gogol đã bỏ đi tất cả những yếu tố quý thần. + Tuy nhiên, khi loại ra hầu hết những mô tả hoang đường, Gogol vẫn không thể biến đổi chính ngay điểm trọng tâm của câu chuyện, là **“sự hiện hữu của ma quỷ bên ngoài con người”** và **“nỗi tuyệt vọng của con người trong việc chống lại chúng”**. + Sự biến mất bí mật của bức chân dung Ma Quỷ đã là một minh chứng cho ý tưởng ấy của tác giả.

* / Hai câu chuyện sau, **Đại Lộ Nevski** và **Nhật Ký Một Người Điên** cũng được xếp đặt lãng mạn trong bối cảnh kiêu Hoffmann, nói lên chủ đề về sự chen lấn nhau giữa thực tế đời thường và giấc mộng trong tâm hồn con người.

+ Đó có thể gọi là hai trong các tác phẩm hay nhất của Gogol.

b. Đại Lộ Nevski:

Tựa đề mượn từ cái tên đại lộ chính ở St. Pétersbourg xuất phát đầu thế kỷ 19. + So với *Bức Chân Dung* và *Nhật Ký Một Người Điên* (hoàn toàn gọi hứng từ hoang đường và cùng được xuất bản trong tập *Arabesque*), **Đại Lộ Nevski** là truyện ngắn hiện thực nhất. + Nó khởi đầu với một sự diễn tả nhẹ về cảnh sắc Nevski, theo vết chân của hai chàng trẻ tuổi, một nghệ sĩ và một sĩ quan vào một buổi tối dọc trên đại lộ nổi tiếng và kết thúc với một cái nhìn thoáng khác tại cảnh sắc Nevski, “những ánh sáng ma quỷ là những ngọn đèn đường phố chỉ để dẫn dắt tất cả mọi thứ xuất hiện không giống như thực sự nó là thế.”

* / Với chỉ vài dòng chữ vào đề, tác giả đủ biểu tỏ cho độc giả hiểu rằng một nhân vật thì mơ mộng lãng mạn đến độ tuyệt vọng, tương phản với người kia, thô tục, lãnh đạm và miệt thị tới đa mọi cảnh huống.

* / Câu chuyện như sau:

+ Trên đại lộ Nevski, chàng nghệ sĩ đa cảm Piskarev gặp một thiếu phụ trẻ đẹp. + Chàng đắm mơ ước thực hiện giấc mơ kết hợp với nàng. + Chùng khám phá ra rằng nàng chỉ là một cô điếm bình dân, chàng đau đớn tìm quên trong thuốc ngủ, hóa điên và sau cùng dẫn đến cái chết. + Viên sĩ quan triều đình Pigorov đi theo sau một nàng thiếu phụ trẻ, ra công tán tỉnh, nhưng lại biết ra nàng là người vợ đạo hạnh của một anh thợ thủ công gốc Đức. + Những toan tính quyến rũ hèn mọn của viên sĩ quan được tưởng thưởng bởi một trận đòn đích đáng từ anh chồng và vài bạn hữu. + Viên sĩ quan dễ dàng rũ bỏ điều sỉ nhục này và ngay cái đêm sau khi bị đòn, người ta lại tìm thấy hắn đang khiêu vũ điệu mazurka trong một buổi hội sang trọng ở St. Pétersbourg.

* / Viết ra trong khoảng **1833-34**, *Đại Lộ Nevski* đánh dấu một bước chuyển tiếp trong sự khai triển nghệ thuật của Gogol. + Ở đây, Gogol hiện rõ nét là một nhà văn tả chân vĩ đại, điều mà chẳng bao lâu ông sẽ trở thành. + Cũng ở đây, sự xung đột giữa điều Thiện và điều Ác được chuyển từ “sự khuất phục mù quáng của con người trước sức mạnh Ma Quỷ” sang cái khái niệm “lý tưởng xung khắc với cuộc đời thực tế”. + Chàng nghệ sĩ Piskarev là một khuôn dáng rất lãng mạn, nhưng bạn chàng, + Trung úy Pigorov thì hoàn toàn trái ngược. + Anh ta là một trong những chân dung thực tế mà Gogol từng vẽ hình ra.

[Và đó là cái **chủ nghĩa thực tế** về sau này, Dostoievski rất hâm mộ. + Nhà văn đã viết trong Gã Khờ: “*Cái trớ trêu ngậy dai và tự hợm mình của một gã điên đã được diễn tả một cách tuyệt diệu bởi Gogol qua bức chân dung độc đáo của Trung úy Pigorov.*”]

*/ **Đại Lộ Nevski** trên vài khía cạnh cho thấy nhiều điều thú vị trong khí chất Gogol, biểu hiện qua tính tình chàng nghệ sĩ. + Viên sĩ quan kia lại là mẫu mực cho những người Nga hạnh phúc vô tư. + Nhưng **Đại Lộ Nevski** cũng đã để lộ sự thất vọng về tính lý tưởng trong tâm hồn ông nhiều hơn trong bất kỳ tác phẩm nào khác. + Những tương phản giữa hai nhân vật nói lên càng rõ hơn *sự xung khắc giữa cái Đẹp và “cuộc đời vốn là như vậy”*.

+ Ngoài ra, tách rời khỏi nỗi “*cay đắng lãng mạn*” của mình, ở đây Gogol còn giới thiệu cùng độc giả cái quá trình của một Pétersbourg trên những khía cạnh tàn nhẫn nhất của nó.

c. Nhật Ký Một Người Điên (Zapiski sumasshedshego):

Khoảng cuối **năm 1834**, Gogol viết cho Púshkin một cách mai mỉa: “*Hôm qua, Nhật Ký Một Người Điên bị vấp phải một chút khó khăn với ban kiểm duyệt. Nhưng nhờ Trời, mọi sự khá hơn bữa nay. Ít nhất, tất cả những gì tôi đã làm là phải bỏ đi những phần hay nhất của nó.*”

*/ Bối cảnh vẫn là St. Pétersbourg, **Ngày Ký Một Người Điên** cũng mang **chủ đề xung đột bi thảm trong tâm hồn một kẻ lãng mạn trước cuộc đời thực tế**.

+ Nhân vật chính,

viên thư ký tên gọi Poprishchin, tóc dựng ngược như rễ tre, ăn mặc tồi tàn, cử chỉ ngốc nghếch và hơi khá đáng ghét. + Là nạn nhân của một thành phố lớn, sống buồn tẻ từng ngày trong thân phận thấp kém của mình, nhưng Poprishchin không chịu đầu hàng vận số. + Khổ nỗi là hắn lại yêu thầm nhớ trộm cô con gái đầu óc rộng tuếch của “*ngài xếp lớn*”, dù rằng cô không biết cả đến sự hiện hữu của hắn. + Nhưng bởi vì là một người chẳng ra gì nên hắn không hy vọng để so độ với các chàng công tử bột vẫn cầu cạnh chung quanh cô, những kẻ chiếm đoạt “*tất cả mọi điều tốt lành trong cuộc sống*”. + Sự tuyệt vọng tình cảm đẩy hắn vào sâu trong thế giới mơ mộng do hắn tự tạo (như một sự đền bù cho riêng hắn). + Những nỗi tổn thương chịu đựng càng nặng nề bao nhiêu thì sự bịa đặt để tự giải độc càng mạnh mẽ bấy nhiêu. + Do những ảo tưởng của thánh giác và thị giác, hắn nghĩ mình là một thiên tài về âm nhạc và nghệ thuật, có khả năng hiểu được những cuộc nói chuyện của hai con chó nhỏ và khám phá thấy thư từ của chúng cùng nhau trao đổi. + Rồi, khi hay rằng thần tượng của hắn đã hứa hôn với một kẻ khác thuộc “*giai cấp cao*”

hơn”, hẳn kết thúc bằng một cơn bùng nổ, nghĩ mình là Hoàng đế Ferdinand VIII, vị vua đang đào thoát khỏi nước Tây Ban Nha.¹⁵ + Cuối cùng, hẳn khoác bên ngoài bộ đồng phục thư ký của hẳn một bộ áo vương giả tự may lấy. + Nhân đó, hẳn bị đưa vào viện tâm thần trên một chiếc xe bò, nơi đây hẳn nghĩ là cung điện Hoàng gia Tây Ban Nha.

*/ Trong tác phẩm này, Gogol vẽ hình với một sự thấu hiểu dị kỳ về các phát triển bệnh lý của người điên. + Tất cả những gì xảy ra chung quanh đều có thể được kể diễn giải bằng những lý do rất rạch ròi và hoàn toàn hợp lý. Ngay cả

"khi Poprishchins bị hành hạ liên hồi và bị đập bằng gậy trong viện tâm thần, hẳn vẫn nghĩ rằng đây là một thử thách để khai tâm cho vị vua tương lai của nước Tây Ban Nha. + Chỉ một lần bị đốn đau theo những kéo lôi tàn nhẫn, cái sự thật rằng "hẳn chẳng là gì cả" mới lộ lên trong óc, nhưng cũng chỉ là thoáng giây chốc lát. + Thế giới rối mù lại đổ sập lên người hẳn, và lần này là vĩnh viễn cuồng điên.

*/ Ở đây, Gogol cho thấy "sự biểu hiện khủng khiếp của trạng thái tâm hồn một con người có thể đi dần từng bước tới sự điên loạn bằng những ảo tưởng do tự họ vẽ ra".

+ Phải nói rằng, **Gogol đúng là thiên tài trên đề tài ấy.**

*/ Khi viết *Nhật Ký Một Người Điên*, ông tỏ ra rất thích thú. + Kịch bản *Vladimir Giai Cấp Thứ Ba* (bị cấm) của ông cũng mang cùng chủ đề "mất trí". + Annenkov kể lại, khi đang làm việc trên kịch bản ấy, hai người thường gặp nhau tại nhà Gogol, và những câu chuyện được nói ra chỉ là về chứng điên với cái cá chất "idées fixes" (ý tưởng bất biến) của những kẻ khật khùng.

*/ Rất may, những gì nhà văn viết ra trong *Nhật Ký Một Người Điên* không phải là một loại phân tích khoa học về bệnh thần kinh mà là một **tuyệt tác văn chương**; qua đó, nghệ thuật kể chuyện rất cao và nhiều nhận định triết học đã được tìm thấy. + Nhà văn chủ yếu đưa ra sự vô lý và bi thảm của cuộc đời, nơi mà mộng và thực hòa lẫn với nhau, do đó độc giả không phân biệt được đâu là thực từ những ảo tưởng và đâu là điều có giá trị từ những cái vô giá trị. + Độc giả khởi sự rất thú vị về những phác họa buồn cười của nhân vật "chẳng ra nghĩa lý gì cả" này, nhưng rồi dần dà, nụ cười biến thành những tình cảm thương xót rất chân thật. + Và tự câu chuyện cũng đã "vọng lên cho thấy nhiều nỗi mơ ước và ám ảnh riêng trong sâu thẳm tâm hồn nhà văn".

---

¹⁵ Những tranh luận trên sự kể vị ngai vàng Tây Ban Nha là một đề tài thời sự trong thời gian xảy ra cuộc Cách mạng phá ngục Bastille ngày 14/7/1789 ở Pháp. *Nhật Ký Một Người Điên* chưa đựng hàng loạt dữ kiện liên quan tới vấn đề này.

*/ Một nhà phê bình Xô Viết về sau đã viết:

“*Không tác phẩm nào của Gogol cư mang nhiều tính chất hài hước như Nhật Ký Một Người Điên, nhưng đó lại là một câu chuyện rất bi thảm.*”

3.

Ngoài ra, cũng trong tuyển tập *Arabesque*, bài thứ ba **Một Chương Về Tiểu Thuyết Lịch Sử (1830)** và bài 16, **Người Tù (1830)**, tác giả đã phác lại (dù vẫn tắt nhưng rất phong phú màu sắc) về hai thời đại đối kháng nhau của Ukraine và Ba Lan.

*/ Với bài thơ xuôi thứ 10 đượm màu triết lý mang đề tựa **Cuộc Đòi (1832)** nói về *giấc mơ của một chàng Ả Rập nghèo khổ sống trong sa mạc*. + Ở đây, Gogol đã vẽ lại sự thoái hóa của ba nền văn minh thần trí là thời Cổ Đại, Ai Cập và Hy Lạp & La Mã, trước khi nền văn minh Thiên Chúa giáo nảy sinh.

*/ Bài thứ 15, những nghiên cứu dựa trên bức họa **Ngày Tàn Của Thành Pompei** của Charles Brullart¹⁶, đã cho thấy nổi thú vị ra sao của Gogol đối với thời đại đó.¹⁷

[]

V.

(1/1836 – 6/1836)

Năm 1836, Gogol viết hai truyện khác nữa, **Cái Mũi** và **Chiếc Xe Ngựa**, cùng trong thể loại châm biếm rất thú vị.

*/ Là câu chuyện cuối trong loạt truyện về thành phố St. Pétersbourg, **Cái Mũi (Nos)** vạch trần một cách nhức nhối tính trượng giả học làm sang và sự tự mãn ngốc nghếch của tầng lớp quyền hành Nga.

*/ Thoạt đầu, **Cái Mũi** được viết đặc biệt cho tờ Moscow Observer, một tạp chí định kỳ do vài bạn hữu Moscow của Gogol thực hiện, nhưng các người này gửi trả bản thảo lại cho tác giả vì “*nó quá tầm thường và bẩn thỉu.*” + Gogol bèn gửi cả hai tác phẩm đến cho Púshkin và được đăng ngay trong tờ *Sovremennik* của Púshkin.¹⁸

---

¹⁶ Charles Brullart, họa sĩ Pháp (1571-1649).

¹⁷ Ngày nay, chúng ta đánh giá cao những bức chân dung vẽ ra bởi Charles Brullart hơn là những bức tranh lịch sử khổng lồ mà Gogol nói đến ở trên. Nhưng vào thời bấy giờ, Gogol không phải là người duy nhất tán dương bức tranh thánh hóa ấy của Charles Brullart.

¹⁸ Từ câu chuyện này mà lần đầu tiên Gogol mới phải va chạm với giới kiểm duyệt. + Ông viết cho Pogodin: “*Nếu các anh chàng kiểm duyệt ngốc nghếch kia bảo rằng cái mũi không thể viếng thăm một giáo đường Kazan, thì tôi sẽ đưa nó đi thăm một ngôi nhà thờ Thiên Chúa giáo. Tuy nhiên, tôi không thấy có gì là quan trọng để họ*

*/ Dựa vào tác phẩm này, đã có vài nhà phê bình cho rằng, Gogol muốn **biểu lộ nỗi sợ hãi của mình trên những liên hệ tình dục** (đoạn cắt mũi rõ ràng nói lên mặc cảm bất lực sinh lý), hoặc hơn nữa, **một phản ứng của sự nhạy cảm bệnh hoạn theo cái mũi dài có phần kỳ dị của nhà văn.**

+ Có người cho đó chỉ là một câu chuyện hoang tưởng tâm thường, chẳng thú vị gì trên mặt văn chương hay tâm lý. + Có kẻ lại nhìn nó như một châm biếm độc hại trên giới công chức quan lại ngốc nghếch, vênh vang trong thành phố St. Pétersbourg.

+ Dù sao chăng nữa, người ta vẫn không thể phủ nhận đó là **một tác phẩm hay** trên thuật kể chuyện khôi hài, cho **thấy mộng và thực trộn lẫn nhau đến độ khó thể nhận định đâu là thật, đâu là ảo.**

*/ Trong các tác phẩm Gogol thường thấy xuất hiện một cách nhạo báng **hình ảnh của những cái mũi**, của sự hít thuốc và tất cả những dụng cụ liên quan đến điều ấy. + Ngoài ra, văn chương của thời bấy giờ thì đầy những câu chuyện giễu cợt về đề tài cái mũi.

*/ Viết truyện này, Gogol phần lớn bị ảnh hưởng bởi Laurence Sterne¹⁹, tác giả của bộ hai tập *La Vie et les Opinions de Tristram Shandy* được dịch ra Nga ngữ và xuất bản trong nước Nga khoảng 1804-1807. + Vài đoạn của *Cái Mũi* dễ dàng gợi nhớ câu chuyện nhân vật Slawkenbergius trong tác phẩm của Sterne, với những luận bàn trên đề tài cái mũi một cách vừa điệu-cợt vừa nghiêm-trang.

*/ Nhân vật bất hạnh bị đau khổ về sự khó chịu này là

Thiếu Tá Kovalyov, chỉ huy trưởng một trung đoàn, hơn nữa lại là vị cố vấn quốc gia, một người đóm dáng, được nhiều phụ nữ ưa thích. + Một bữa sáng thức dậy Thiếu tá thấy mình mất cái mũi. + Trong khi đó, có một anh chàng làm nghề cạo râu đang ăn bánh mì bỗng trông thấy giữa lòng bánh một cái mũi người. + Hoảng kinh vì sợ rằng trong cơn say, anh ta có thể đã cắt mũi của ai đó, bèn vất nó xuống sông.

*/ Vì mất mũi nên ông Thiếu tá chẳng những bị gián đoạn hết những liên hệ chung quanh, lại cũng không thể đến thăm các người bạn gái của mình. (Ở đây biểu tượng rõ ràng cho một sự bị tước đoạt dục tính). + *Chốc lát sau, Thiếu tá Kovalyov ngạc nhiên thấy cái mũi được rước đón linh đình, diễn hành qua các phố trong chiếc kiệu trang hoàng sắc phục của một cán bộ cao cấp. + Viên chỉ huy hoài công nài nỉ cái mũi quay về vị trí cũ; rất*

---

phải nhúng mũi vào chi tiết nhỏ như thế.” + Ty kiểm duyệt không đồng ý với đoạn tả cảnh trong một ngôi giáo đường Kazan, nên thế vào đó, Gogol phải “*gửi cái mũi*” của ông đến một khu bán hàng có mái vòm che. + Bản văn nguyên thủy chỉ được hoàn lại đúng mấy lúc gần đây.

¹⁹ Laurence Sterne, nhà văn Anh (1713-1768).

cuộc phải tự thân đi đến một tòa soạn để đăng bố cáo mất mũi. + Nhưng nhân viên tòa soạn đã từ chối như sau: “Ngài chỉ mất công nói cho một thôi. + Đâu có lâu la gì, chỉ mới tuần rồi, cũng cùng chỗ ngài ở, đã có một cán bộ muốn đăng bố cáo để tìm con chó lông xù màu đen. + Thật không có gì ngốc nghếch hơn, đúng không? + Thành thử, ngài có thể tin tôi nếu như ngài muốn, rằng công việc bố cáo ấy chỉ là một cách giễu của ngài cán bộ kia, dùng con chó lông xù để ám chỉ tên thủ quỹ cái cơ quan công quyền nào tôi chẳng biết nói.”

*/ Viên cố vấn rất ư tuyệt vọng, nhưng chỉ vài ngày sau, cái mũi bỗng trở về gắn lại trên khuôn mặt ông. + Thế là chấm dứt bức tranh hoạt kê trào phúng về cuộc đời những viên chức cao cấp cùng giới cò con tép riu trong ngành công an nhân dân.

*/ Tuy vậy, trước khi kết thúc câu chuyện "không giống ai" này, Gogol đã cáo lỗi cùng độc giả để nói thêm cho biết:

“Trong xã hội St. Pétersbourg vẫn đang xảy ra nhiều chuyện còn kỳ quái hơn thế nữa.”

*/ Lòng trong một cấu trúc châm biếm hoang tưởng, từ đầu đến cuối gần như vô lý (giống như trong *Cuộc Trả Thù Rừng Rợn* và *Viy*) nhưng *Cái Mũi* vẫn thừa khả năng để tạo thích thú cho độc giả trên sự tò mò suy nghĩ, và nhất là ở **cử điểm gặp gỡ giữa văn chương và tâm lý**.

*/ Một cách thú vị, qua tác phẩm, cái mớ bong bóng kỳ cục ẩn nấp bên trong cái gọi là “*mặc cảm bất lực sinh lý*” của Gogol được biểu tỏ hay ho chẳng kém gì vài ba tính kỳ dị khác trong cuộc sống tình dục bất thường của ông.

*/ Hơn bất cứ câu chuyện nào, với *Cái Mũi*, Gogol đã trình bày cho thấy uy lực phù thủy của ông trong ý nghĩa: “**Để thực hiện nghệ thuật khôi hài tuyệt diệu, nhiều khi nhà văn không cần phải căn cứ vào điều gì cả.**”

*/ Yếu tố hoang đường rất là quen thuộc trong lối viết Gogol đã thể hiện rõ rệt qua *Cái Mũi* khiến cho độc giả cứ phải theo dõi diễn biến câu chuyện trong tâm trạng hồi hộp lo âu.

[]

VI.

Viên Tổng Thanh Tra. (*Revizór*)

1.

Dấu sáng tác rất hăng trong khoảng giữa các năm 1832-1836, nhưng Gogol vẫn chưa quyết định được hoài bão của mình thật sự đặt ở đâu.

*/ Cho mãi đến ngày 19/4/1836, nhờ vào sự can thiệp và chủ tọa của Hoàng đế Nicholas I, vở hài kịch *Viên Tổng Thanh Tra* được trình diễn

lần đầu tại St. Pétersbourg, thì ý muốn sống chết vì văn chương mới rõ nét trong Gogol.

*/ Hải kịch **Viên Tổng Thanh Tra** đem lại cho Gogol cái tiếng tăm của một nhà văn hiện thực thiên tài trong sự vạch trần xã hội tồi tệ. + Nguyên nhân khởi đi rất đơn giản. + Một lần, Gogol viết cho Púshkin:

“Xin hãy vì Chúa mà gọi giúp giùm tôi một đề tài. Tâm trí và bụng dạ tôi đang hoàn toàn trống rỗng.” + Púshkin bèn kể cho Gogol nghe câu chuyện, tại một nhà trọ ở Nizhni Novgorod, Púshkin bị dân địa phương nhận diện lầm là một nhân vật quan trọng từ thủ đô gửi đến.”

+ Thế là chủ đề cười ra nước mắt của kịch phẩm bậc thầy *Viên Tổng Thanh Tra* thành hình trong óc Gogol. + Nhưng ở đây, cái cười của Gogol đóng một vai trò trau chuốt thận trọng.²⁰ + Ở đây, nổi lưu tâm của nhà văn chiếu rọi trên những đòi hỏi của giới quan lại và sự quản lý tồi tệ mục nát của họ. + Trong vở hài kịch, rất nhiều chi tiết hóc hiểm được trung ra đến độ nó được đón nhận như một bản văn châm biếm xã hội ở tầng mức cao nhất của thể loại trên.

*/ Trong giòng chuyển động lớn lao nhằm phản đối chế độ chuyên quyền Nicholas I và hệ thống cai trị của giới quan lại vô trách nhiệm, ảnh hưởng của *Viên Tổng Thanh Tra* chiếm vị thế lớn lao hơn bất cứ tác phẩm văn chương nào khác cùng thời đại. + Đó là một vở hài kịch năm hồi, được mở đầu bằng một câu đề từ của tác giả: *“Nếu bạn có một cái miệng méo thì cũng đừng nổi giận với cái gương đang soi!”*

*/ Câu chuyện rất đơn giản:

+ *Khlestakov*, một anh chàng ba hoa vô trách nhiệm, cùng với tên hầu từ St. Pétersbourg du lịch tới vùng lãnh địa của người cha già. + Dọc đường gã nường hết tiền bạc ở sông bãi và đang trong tình trạng sắp bị bỏ tù vì thiếu tiền phòng trọ.

*/ Trong khi đó, cũng tại tỉnh ấy, từ một nguồn cội bí mật, người ta nghe tin ông Tổng Thanh Tra sắp đến. + Vào thời buổi còn hoàn toàn thư lại huyện đường và rất phụ hệ dưới trào Nicholas I thì nhân vật đang nắm trong tay vai trò quản chế hành chánh tỉnh là người đáng sợ nhất trong nước. + Hơn nữa, nếu như khoái chí theo quyên hành rộng lớn, ông ta có thể ban ra những

---

²⁰ Chính Gogol đã nhận định trong *Lời Thú Nhận Của Một Nhà Văn* (viết năm 1847) như sau: *“Tôi thấy rằng những tác phẩm trước kia của tôi đều vô ích, không hiệu quả mà chẳng hiểu tại sao. + Nếu chúng ta phải cười, tại sao không cười ngay vào những gì thật xứng đáng để cười từ chính chúng ta? + Trong Viên Tổng Thanh Tra, tôi quyết định gom sự nhạo báng lại trên tất cả mọi cái xấu của nước Nga, những điều tồi tệ đang bày ra nhan nhản ngay trong những nơi chốn mà thái độ đúng đắn hơn hết của con người phải được đòi hỏi.”*

luật lệ và hình phạt tức khắc cho các quan chức cao cấp trong vùng.

*/ Bởi vì khắp nơi nạn tham nhũng lan tràn không tưởng được, nên khi tin đồn loan đi, tất cả hàng tai mắt quận địa đều xô xao lo sợ. + Có hai viên chức quyền hành địa phương vừa mới đây nhìn thấy anh chàng Khlestakov đói meo trong nhà hàng với cái nhìn trông có vẻ trầm tư khi quan sát bữa ăn những người khách khác, bỗng nảy ra ý nghĩ rằng kẻ lạ bộ dáng tò mò nhưng ăn mặc thanh nhã kia có thể là viên Tổng Thanh Tra đáng sợ nọ.

*/ Thế là nhất trí với nhau, những quan chức địa phương quyết định hối lộ “ông Tổng Thanh Tra”. + Viên chánh sở công an, kẻ thành thạo nhất trong những vấn đề như thế, tự tìm đến nhà trọ để thực hiện lễ nghi đón tiếp. + Thoạt tiên, trước sự thăm viếng bất ngờ của viên chánh sở công an, gã Khlestakov nọ chẳng hiểu gì nên đâm sợ hãi. + Nhưng hồi phục sự tự tin rất mau, gã không ngại ngần mà chụp bắt thời cơ, tham dự vào vai trò với sự hứng thú. + Gã được đón tiếp, hối lộ, đút lót, dự các buổi tiệc linh đình, nhận đủ các thứ quà cáp, được đưa rước trình diện tại những cơ sở to lớn của tỉnh, và ngay cả cuối cùng trở thành hôn phu con gái ông chánh sở công an.

(Bổ cục câu chuyện diễn tiến theo một tiết điệu dồn dập.)

*/ Đến một lúc, tên hầu khôn ngoan của ngài Thanh Tra giả phát hoảng, dự đoán rằng những công dân đáng kính trong tỉnh sớm muộn gì rồi cũng sẽ nhận ra điều ông chủ hấn không phải là một ông tai to mặt lớn nào cả, nên xúi giục Khlestakov phải rời khỏi cái nơi hiếu khách ấy ngay, trước khi quá muộn. + Vì thế, để tẩu thoát, ông Tổng Thanh Tra bắt buộc dĩ phải lên đường, mang theo trong đầu những kỷ niệm vui thú và trong túi đầy những tiền, viện cớ rằng phải về xin phép gia đình cưới vợ. + Hấn hứa, dĩ nhiên, sẽ trở lại tỉnh đúng vào ngày cưới.

*/ Tính kiêu căng của viên chánh sở công an lúc bấy giờ mới nổ tung ra. + Được thổi phồng bởi cái giấc mơ về một tương lai sáng lạn dưới cánh uy quyền che chở của anh con rể, ông ta đâm khùng bố bắt nạt người trong tỉnh càng nhiều hơn bao giờ. + Thế là tất cả những “công dân đáng kính” đều mau chóng tìm cách lấy lòng viên chánh sở công an, dẫn các bà vợ đến chúc mừng ông ta.

*/ Bất thần, giống như tiếng sét ngang tai, một sự thật được truyền ra bên ngoài rằng viên Tổng Thanh Tra vừa mới rời khỏi tỉnh chẳng là gì cả. + Một người đưa thư trong tỉnh, luôn luôn muốn tìm thú vị cho mình bằng cách mở lén thư của người khác ra đọc. + Hấn không thể cưỡng được với lá thư Khlestakov viết gửi cho một người bạn ở St. Pétersbourg để khoe khoang về những gì đã xảy ra với gã tại cái tỉnh ấy. + Trong cuộc tụ họp ở

nhà ông chánh sở công an, lá thư đầy những ngôn từ giễu cợt “các ân nhân” được người đưa thư mang ra đọc. + Người ta có thể tưởng tượng được cái hiệu quả của nó ghê gớm đến chừng nào.

*/ Khi sự rùng rờ kinh ngạc lên đến cực điểm, mọi người đang xôn xao nguyên rủa, thì vừa vặn lúc ấy có một ông cảnh vệ oai phong, đội mũ, đi ủng cao, đeo găng trắng, xuất hiện trên khung cửa nhà ông chánh sở công an. + Giữa mọi người, ông này tuyên bố bằng một giọng lãnh đạm: “Viên chức cao cấp theo lệnh nhà vua từ St. Pétersbourg đến, mời ông thị trưởng trình diện tức khắc. Ngài Tổng Thanh Tra đang ở trong khách sạn.” + Tất cả mọi người đều bất động như pho tượng, tâm trạng cực kỳ sợ hãi khi viên cảnh vệ kia vừa đọc dứt bản tin.

Màn hạ nhanh trên hoạt cảnh câm ấy.

2.

Sự vĩ đại của Gogol trong vai trò một nhà viết kịch đặt để chính yếu trên **Viên Tổng Thanh Tra**. + Phải nhận rằng đó là kịch bản thành công nhất trong ngôn ngữ kịch trường Nga từ trước đến nay, được cấu tạo với một nghệ thuật chính xác trên âm điệu, không một chữ sai từ đầu đến cuối.

/ Ngoài sự không thể so sánh của “bức tranh miêu tả rất sinh động những tính chất, mâu hạng nhân vật”, tính xã hội trong vở kịch cũng đã tạo nên được tiếng vang xứng đáng trong thời buổi cai trị vô cùng hà khắc của chế độ Nga hoàng Nicholas I. + Những con người hiện diện trong đó thì đầy đầy trong xã hội, và **nhệm vụ của nhà văn là chỉ làm lộ rõ thêm khía cạnh xấu của giới này bằng ngòi bút thần tình của mình.*

*/ Sau khi xem xong buổi trình diễn đầu tiên, Nga hoàng Nicholas I đã bình phẩm với một cái cười chán nản:

“Mọi người đều dự phần trong tác phẩm ấy, mà ta lại còn nhiều hơn tất cả!”

**/ Không giống như nhiều lời phê bình của giới văn chương, Nicholas I dù khôn ngoan để nhìn ra vở hài kịch của Gogol không phải là sự tấn công trên chính quyền mà là một vạch trần vui nhộn những ngược đãi trong đường lối chính trị đương thời. + Mặc dầu đối với độc giả hay khán giả thời đại sau, thể văn châm biếm hài hước có phần mất đi ảnh hưởng thời sự, nhưng những phẩm chất phổ quát rộng lớn của *Viên Tổng Thanh Tra* (giống như những vở hay của Molière) đã tạo nên cho Gogol một giá trị và chỗ đứng vĩnh cửu trong nền văn học Nga.*

*/ Kịch phẩm được giới phê bình “quý tộc” hay giới viết lách thuộc chủ nghĩa Lý Tưởng ở Moscow do Belinski dẫn đầu, đón nhận như một tác phẩm chủ đề mang tính cách đạo đức xã hội.

+ Đặc biệt Béliński cho rằng

“Gogol không có đối thủ trong nghệ thuật tả chân, và là người đầu tiên đã trình bày qua văn chương một cách trung thực những con người bình thường trong đời sống mà không lý tưởng hóa họ.”

*/ Tuy nhiên, sự xúc phạm chứa đựng trong kịch bản lại quá nhiều cho những ai liên quan đến. + Vì vậy, một luồng dư luận mạnh mẽ từ các ký giả St. Pétersbourg, những phát ngôn viên của giới quan lại, nổi lên chống đối *Viên Tổng Thanh Tra*. + Đám này gióng lên những tấn công đầy nọc độc, gièm pha chửi rủa rằng “với ngòi bút phù thủy”, Gogol đã thậm tệ chỉ trích những thói hư tật xấu của xã hội Nga mà không đưa ra được “một tình cảm thú vị hay một nhân vật dễ thương” nào!

*

* *

*/ Sự tổn thương gây nên từ các nhà phê bình trên *Viên Tổng Thanh Tra* lại quá nặng với nhà văn²¹. + Vì vậy, **tháng 6/1836**, hai tháng sau khi vở kịch được trình diễn lần đầu, Gogol âm thầm rời bỏ quê hương mà không thốt lời từ giã cùng bất cứ ai, luôn cả với Joukovski, người từng được Gogol dành cho những tình cảm thân mật còn hơn cả với Púshkin.

[Có chuyện kể rằng, vào cái buổi trước hôm Gogol đi ngoại quốc, Púshkin đã đến thăm Gogol. + Hai nhà văn ngồi trò chuyện suốt đêm về các tác phẩm của Gogol. + Gogol đã đọc cho Púshkin nghe phần mở đầu bản thảo *Những Linh Hồn Chết* vừa khởi sự viết thời gian không lâu trước đó. + Kể từ đêm ấy, hai người bạn không bao giờ còn gặp lại nhau.]

[]

VII.

(7/1836 – 1842)

*/ Trải qua 12 năm kế tiếp (1836-1848) trong cuộc sống lưu vong ở các nước Tây Phương và chỉ trở về Nga trong những lần thăm viếng ngắn hạn, Gogol chọn Rome, thủ đô Italy –thành phố có một tập thể người Nga đông đảo- làm nơi định cư chính. + Vị tu sĩ họa sĩ Aleksandr

---

²¹ Có thể nói rằng đây là nguyên nhân đầu tiên cho chứng tâm thần trên nhiều thể thức khác nhau, tác hại dữ dội và làm đau đớn nhà văn vào giai đoạn cuối đời.

Ivanov²² làm việc tại Rome, trở nên là bạn thân của ông. + Nhà văn cũng gặp một số người Nga thượng lưu du lịch, và thường xuyên gặp bà công chúa lưu vong Zinaida Volkonski trong phòng khách nhà bà, nơi thường diễn ra các cuộc thảo luận về đề tài tôn giáo.

*/ Cuối cùng thì Gogol tin chắc rằng thiên hướng của ông là “phải tận dụng tài năng riêng để làm ích lợi cho xứ sở ông.”

/ Cũng trong năm 1836, tại Rome, Gogol hoàn tất kịch bản **Hôn Nhân, được viết ra từ 1833.*

/ Đây là vở hài kịch thử nghiệm đầu tiên nhưng khá thành công. + Dầu vậy, **Hôn Nhân luôn bị cạnh tranh bởi **Viên Thông Thanh Tra**, nên chỉ giữ vị trí một vở kịch hạng phụ, thuận tụy hài kịch nếu không muốn nói là quá hài hước.*

/ Tất cả những kịch phẩm của Gogol, từ **Hôn Nhân đến **Viên Thông Thanh Tra**, và về sau là **Những Con Bạc**, **đều mang cùng khuôn mặt của một sự trống rỗng.***

/ Bối cảnh **Hôn Nhân (*Zhenít’ba*) rất đơn giản:*

*/ Một viên chức quý phái tên Podkoliossine, tìm cách cưới vợ từ ba tháng rồi mà vẫn cứ do dự vì ông ta là ‘người đàn ông trống rỗng, bình dị nhất trên đời.’ + Bạn thân tên Kotchkariov hứa sẽ cưới vợ cho ông ta, dẫn ông ta đi gặp người vợ tương lai, một nữ thương gia tên Agafia. + Bà này hiện có 5 người cầu hôn nên đâm ra cũng do dự trên sự chọn lựa đối tượng. + Cuối cùng, bà quyết định chọn Podkoliossine vì ông này có bề thế hơn 5 người kia. + Rồi khi nhìn thấy bà nọ mặc áo cưới toàn trắng, vị hôn phu bất ngờ nghi kỵ điều gì đó, hoảng sợ, phóng qua cửa sổ chạy trốn. + Thế là hết hôn lễ và Podkoliossine trở về nhà mặc lại chiếc áo ngủ rộng thùng thình, ngồi hút thuốc lá, nhả khói thành những vòng tròn tản mát chung quanh.

/ **Hôn Nhân là một hài kịch vẽ lại một giai đoạn của xã hội Nga khi giới quý tộc bị sạt nghiệp, phải chạy chọt bắt tay với giới thương mại--quyền lực chuyển từ giai cấp này sang giai cấp khác; nó cũng chứa đựng sự châm biếm vào những định chế hôn nhân, trong đó đàn bà vẫn bị coi như một món hàng, ngay cả những phụ nữ có nhiều của cải bất động sản.*

/ Tuy nhiên, giá trị thật sự của vở kịch khởi sự nằm ở cách khai triển cụ thể một ẩn dụ: “Trong xã hội chẳng có phụ nữ nào mất công ‘tặng bàn tay’; mà chính là đấng đàn ông phải tự ‘xin bàn tay’ cưới vợ.**”*

*/ Các nhân vật trong kịch bản tự nhốt kín mình với những ám ảnh riêng, chuyển động trong sự trống rỗng sợ hãi với “sợi tóc bạc treo (họ) nơi đầu mũi”. + Ngay người bạn tên Kotch-katiov cũng đã tự dẫn thân,

---

²² Aleksandr Ivanov, họa sĩ Nga (1806-1858).

lao chao như một tên nga quý, bạt theo chiều gió và bị đóng dấu, kết án từ trước rồi.

*/ Bao giờ cũng vậy, sự hài hước trong tác phẩm Gogol đều nhuốm màu bi thảm. + Cảm giác này càng khiếp đảm hơn trong *Hôn Nhân* khi câu chuyện ví như một cái máy, qua đó, những câu đối thoại, những hoàn cảnh, trạng huống tang thương của nhân vật được lặp đi lặp lại như con vù bị xoáy tròn chung quanh những con ốc. + (Trong tình huống vừa bi thảm vừa kỳ cục ấy, khán giả không tránh khỏi tâm trạng *trống rỗng hoang mang*). + Một khi cái máy được bật nút cho chạy mà tình yêu vắng mặt, (còn hôn nhân chỉ là vấn đề mua bán hoặc trốn chạy cô đơn) thì lối thoát duy nhất cho Podkoliossine (thoát ra điều gì?) là *phóng qua cửa sổ!* + Giống như thế, ngay giây phút già từ cuộc đời, linh hồn nhìn thấy thiên đàng (hay địa ngục) lại bất ngờ bị sự nghi kỵ xâm chiếm, bèn quay trở lại thế gian.

*/ Theo nhà văn, dấu rất khó, nhưng cũng rất đổi bình thường, ***con người thà sống một mình còn hơn chấp hành một cuộc hôn nhân không đặt nền tảng trên sự hòa hợp của trái tim.***

□

VIII.

(7/1836 – 1842) (Tiếp)

1.

Thời kỳ sống ngoại quốc, ngoài những sửa chữa vài sáng tác thuở đầu tiên; viết lại *Taras Búl'ba*, hoàn tất hai kịch bản *Hôn Nhân* và *Những Con Bạc*²³, ghi chép một quyển nhỏ về Rome, Gogol còn cho chào đời truyện ngắn nổi tiếng ***Cái Áo Choàng*** (1842), *câu chuyện cuối cùng* trong loạt truyện Pétersbourg.

*/ Cùng với *Viên Tổng Thanh Tra* và *Những Linh Hồn Chết* (xuất bản năm 1841), ***Cái Áo Choàng*** đã gây được ảnh hưởng rất lớn trên các nhà văn đi sau.

*/ Đây là truyện ngắn hay nhất của Gogol và cũng là một trong những truyện ngắn nổi tiếng nhất thế giới từng được viết ra, chào đời năm **1842**, dựng bối cảnh tại St. Pétersbourg, + thành phố của “*những nắm mồ và những giấc mộng*” như Gogol đã gọi; + là “*đô thị quái dị rộng lớn không thuộc riêng ai*” như Púshkin từng nói; + và là nơi chốn đầy ám ảnh cho Dostoievski cùng nhiều nhà văn khác với cái tính chất không thể nào hiểu thấu được của nó trong những mùa hè chẳng làm sao chịu nổi và những đêm trắng trời dài như vô tận.

---

²³ Kịch bản *Những Con Bạc* (Igrokí) dựa trên cái chủ đề tài tình về sự “*lừa đảo những kẻ lừa đảo*” với một đoạn kết rất xúc động.

*/ St. Pétersbourg, đối với Gogol, cũng còn là một thành phố xa vời, bí mật, qua đó, mọi sự như bị đúc thành khối, con người sống mà như đang chết, các biến cố trở nên như bị liệm kín dưới sương mù. + Tại đây, người ta không ngừng tìm thấy những phẩm chất “*chỉ có Chúa mới biết ở đâu và tại sao*”, hoặc là “*tôi không biết trong tình nào*”, hay “*có lẽ đúng hơn là đừng nên nói trong văn phòng nào cả*”.

*/ Hơn hết, với Gogol, đó chính là một vùng đất hoàn toàn đáng ghét.

*/ Trong cái không gian ngột ngạt này, tại cái nơi mà con người bị tước mất đi hết mọi cá tính đó, có một viên thư ký nghèo tên gọi Akaky Akakievich, là một con số không ngay từ khởi thủy, sống âm thầm như cây cỏ, gặp điều bất hạnh, qua đời, cũng vẫn là con số không nguyên thủy, như thể anh ta chưa từng bao giờ hiện hữu trong thành phố ấy.

*/ Chủ đề của *Cái Áo Choàng* được gọi ra từ một buổi uống trà ở St. Pétersbourg; Annenkov kể câu chuyện thú vị về “*một viên thư ký nghèo rất đam mê thú bắn vịt trời nhưng lại chẳng thể nào mua nổi một cây súng*. + *Nhiều năm qua cố gắng dành dụm từng đồng từ số lương chết đói, anh ta mới có được món hàng mơ ước*. + *Không may, ngay trong lần đầu tiên đi săn tại vùng vịnh Finish, vì bắn hơi há, anh ta đánh rơi mất cây súng trong một bụi lau sậy và không thể nào kiếm lại được*. + *Mối tiếc của trong tim viên thư ký nghèo sâu đậm đến nỗi anh ta trở nên bệnh nặng; nhưng cuối cùng nhờ các đồng nghiệp hùn tiền mua cho một cây súng khác, anh ta mới bình phục.*”

*/ Câu chuyện làm tất cả mọi người cười ồ, trừ mỗi mình Gogol. + Trước sự kinh ngạc của bạn hữu, Gogol, đầu cúi thấp, vẻ rất buồn bã. + Ông cảm thấy thương hại cho viên thư ký nghèo kia. + Thế là *Cái Áo Choàng* thành hình ngay trong óc nhà văn; nhưng tác phẩm không được viết liền khi ấy, mà phải đến **năm 1841** trong chuyến thăm viếng Rome lần thứ hai, nó mới được xuất bản trong *tập ba* của lần in thứ nhất bộ *Hợp Tuyển Truyện Ngắn Bốn Tập* của Gogol vào **năm 1842**.

*/ Nội dung như sau:

Akaky Akakievich Bashmachkin, viên thư ký nghèo đã 30 năm qua sống trên đồng lương 400 rúp mỗi năm. + *Một bữa, anh ta đem cái áo choàng đi sửa, nhưng người thợ may bảo rằng áo đã quá cũ, không còn có thể sửa vào đâu được nữa*. + *Người thợ may cũng khuyên Akaky nên may một cái mới*.

*/ *Vậy là từ đó, Akaky chi tiêu hà tiện, nhịn ăn, bỏ không uống trà, không đốt đèn cho khỏi phí dầu, đi giày nhón chân cho khỏi mòn gót...* + *Tất cả những điều này chỉ nhằm vào việc làm sao đủ tiền để may cái áo choàng mới hợp thời trang, với cổ cồng và các thứ*.

*/ *Cuối cùng, giấc mơ biến thành sự thật*. + *Một sáng, Akaky Akakievich bước vào văn phòng làm việc trong cái áo khoác ngoài*

đẹp đẽ. + Các đồng nghiệp ngạc nhiên cực độ. + Rồi, họ cùng mời anh ta dự buổi cơm tối để mừng chiếc áo mới. + Tại buổi ăn, anh ta uống nhiều rượu và rời buổi tiệc về nhà khi trời đã rất khuya. + Không may, khi băng qua một công trường vắng, bỗng có hai kẻ lạ mặt nhảy ra đánh gục anh ta. + Tỉnh dậy, Akaky Akakievich không tìm đâu ra hai kẻ cướp lẫn cái áo khoác. + *Quá tuyệt vọng, Akaky Akakievich đâm bệnh nặng và chết.*

*/ Tính hiện thực của câu chuyện bị bề ngang tức khắc bởi một đoạn kết quái dị:

*/ *Bóng ma Akaky Akakievich vẫn cứ lảng vảng trên các đường phố St. Pétersbourg để lột bỏ áo choàng khỏi đôi vai các khách bộ hành và cuối cùng xuất hiện ngay trước mặt ông chủa trùm cao cấp, kẻ đã từng làm kinh hoàng anh ta khi anh ta còn sống. Ông này, bấy giờ phải buộc lòng chạy bán sống bán chết, bỏ lại chiếc áo choàng của ông ta.*

2.

Akaky Akakievich là một kiểu Popishichin khác (trong *Hôn Nhân*), viên thư ký tầm thường vô thưởng vô phạt, nhưng bị cuộc đời ngược đãi vừa đủ để chấp nhận được thân phận hèn mọn của mình mà không than vãn.

*/ Mang tính cách hiện thực tả chân nhưng rất lãng mạn và hoàn toàn không pha chút hài hước, *Cái Áo Choàng* đã được Gogol dùng khai phá một lối viết mới trong văn học tiểu thuyết Nga, qua đó, giới người thấp cùng bị áp bức trong xã hội được đối xử không phải giống như một môi gây thiệt hại phiền hà kẻ khác, hay một nhân dáng khô hài, hoặc một đối tượng cho lòng nhân đạo, mà là **“một con người đáng được hưởng hạnh phúc như bất cứ ai”**.

*/ Sự bi thảm của nhân vật chính sống cuộc đời tầm thường với những ước ao vụn vặt được trình bày đặc sắc đến nỗi những năm về sau, Dostoievski đã phải kêu lên rằng, tất cả các nhà văn hiện thực Nga đều xuất thân từ **“dưới chiếc áo choàng của Gogol!”**

*/ Akaky Akakievich đại diện cho giới người thấp hèn đau khổ trong xã hội Nga. + Câu chuyện lôi kéo độc giả suốt qua các trạng thái tình cảm hướng về anh ta, từ buồn cười cho đến thương hại, cuối cùng chuyển sang xúc động mạnh.

*/ Kể từ khi chào đời của nó, đã có hàng loạt truyện ngắn của nhiều nhà văn viết về chủ đề này xuất hiện trong giới văn chương Nga. + Đặc biệt nhất là *Những Người Nghèo Khó*, tác phẩm đầu tay của Dostoievski, năm 1840 đã được ra mắt độc giả.

*/ Cũng như trong *Viên Tổng Thanh Tra* thời gian trước và *Những Linh Hồn Chết* thời gian sau, **sự thú vị của *Cái Áo Choàng* nằm ở chiều**

sâu phân tích. + Kiểu mẫu nhân vật Gogol trình bày trong *Cái Áo Choàng* không phải là mới. + Viên thư ký nghèo trong truyện của Dickens và những nhân vật phụ của Balzac cũng không xa gì mấy. + Nhưng điểm khác ở đây là **Gogol đã sáng tạo một nhân vật với một mộng ước vô cùng nhỏ mọn.** + Khi anh ta thực hiện được điều mơ ước, gần như trên trán bao phủ một vầng hào quang sáng chói. + Khổ nổi, hạnh phúc này chỉ kéo dài bằng một tia chớp. + Vì vậy, **sự tuyệt vọng đưa đến cái chết là điều tất phải xảy ra.**

*/ Theo nhận thức của những nhà phê bình phái Biểu Tượng, *Cái Áo Choàng* là một câu chuyện mang chủ đề luân lý. + Chỉ mỗi cách dùng chữ không thôi cũng đủ gọi là tuyệt diệu trên sự sáng tạo của nhà văn theo những gì *thuộc về một thế giới khác, nơi mà sự hợp lý không được áp dụng, những giá trị bị biến hóa đi và trật tự cuộc sống trở nên đảo lộn.*

*/ Câu chuyện được kể trong *một giọng điệu đùa cợt*; (chỉ đôi lần bị ngắt đoạn bởi vài lời bình phẩm luân lý của tác giả), bao hàm sự hỗn hợp lạ kỳ của ngôn ngữ: *chỗ này thì chuyện trò thân mật, chỗ kia châm biếm mỉa mai; lúc này thì khách quan lãnh đạm, lúc khác lại đầy tình cảm xót thương...* Rồi, bất ngờ, cái mớ hỗn tạp ấy bị bắn qua một bên bởi những câu chuyện dí dỏm để *chuyển đổi toàn thể tiến trình sang một vùng trời thực tế khác.*

*/ Ngay giây phút mà nhân vật chính trông thấy cái áo cũ bị rách, anh ta đến nhà người thợ may để rồi được nghe nói rằng áo quá mòn đến tận số sợi; tất cả những chi tiết này, nhà văn diễn đạt gọn ghẽ với một sự dễ dàng đáng khâm phục.

*/ Đúng ra, độc giả đã được trình bày cho thấy nhiều yếu tố hài hước ngoạn mục xảy ra trong tác phẩm. + Nhưng, xét theo **khía cạnh tâm lý hiện thực**, nêu *Chiếc Áo Choàng* rõ ràng gây được ảnh hưởng tức khắc trên nền văn học “hậu sinh” Nga thì trên tính nhân bản của nó, chỉ mãi sau này người ta mới ngấm nôi qua những dữ kiện khôi hài đầy đặn trong tác phẩm.

*/ Có lần Gogol tâm sự với Annenkov:

“Một nhà văn có thể thành công hoàn toàn trong sự diễn tả một căn phòng mà anh ta từng quen thuộc”.

*/ Thì, với *Cái Áo Choàng*, trí tưởng tượng của Gogol cũng không phải hoạt động nhiều. + Nhà văn rõ ràng chỉ sử dụng *những dữ kiện rất tâm thường* để gây ấn tượng mạnh cho độc giả trên phần hiệu quả. + Những chi tiết cố định chỉ thuộc về vật chất. + Các *nhân vật của Gogol không có chiều sâu tâm lý.* + Điều này được mở rộng, chủ yếu là nhờ vào *sự diễn tả hình dáng bên ngoài.*

*/ Nói đúng hơn, phải gọi họ là những nhân vật được nhồi bằng sáp hay những con mủa rôi. + *Nếu tách rời khỏi những diễn tả nhân dáng, họ sẽ không còn là con người thật, mà chỉ là những bức biếm họa kỳ khôi, một sự phóng rọi quá cường điệu từ trí tưởng tượng của nhà văn để những điều tâm thường trở thành không còn tâm thường nữa.*

*/ Tóm lại, *Cái Áo Choàng* là một điển hình hoàn hảo trong đường hướng nghệ thuật tả chân của Gogol. + Không chủ trương phân tích thực tại hay ngay cả phê bình nó, nhà văn chọn lọc những chất liệu rồi sắp xếp chúng lại với nhau; tuyệt diệu đến nỗi vào cuối truyện độc giả như nhìn thấy rõ ràng trước mắt “*một thế giới kỳ cục không có gì là giá trị, không áp dụng sự hợp lý, và tất cả mọi sự đều chỉ là ảo tưởng giá dối bề ngoài.*”

*/ Sự thật, *Cái Áo Choàng* theo một nghĩa nào đó “*biểu tượng cho lý tưởng của con người*”. + Và trong đoạn kết, Gogol hẳn phải có lý do để viết ra: *sự hiện hồn của Akaky Akakievich làm nên sự cải thiện thái độ giới cầm quyền cao cấp đối với nhân viên thuộc hạ. + Biểu tượng con ma chỉ là một ẩn dụ, một cách kêu gọi sự nổi loạn chống lại những kẻ đàn áp trên “giới người thấp kém*”.

*/ Cái “*kết thúc hoang đường*” của câu chuyện, (như chính Gogol đã gọi) không giống như các yếu tố hoang đường trong những truyện đầu tiên Gogol đã viết. + Những người đương thời với Gogol đã nhìn sự kiện “*con ma tước mất chiếc áo choàng của Con Người Tai Mất, một nhân vật rất quan trọng*” trong đoạn kết, *giống như một vận số đen tối đang đợi chờ các tầng lớp dân chúng Nga nếu như giới chính quyền không ăn năn hối hận để thay đổi đường lối cai trị của họ.*

*/ Đó là *sự diễn giải mà chính ngay Gogol có lẽ cũng không nghĩ tới*, nhưng xem ra điều ấy đã được *chứng minh là đúng* bởi những biến cố xảy ra cho nước Nga trong khoảng chưa đầy một trăm năm sau.

*/ Về mặt phê bình, vô số những giải thích khác nhau đã được nói lên.

+ Đầu tiên, từ Belinski, *Cái Áo Choàng* là bài học nghiên cứu về “*sự hiện hữu của một người sống cuộc đời tâm thường đến gần như không hiện hữu, hay là ‘hiện hữu’ như một bóng ma.*”²⁴. Chỉ trong cái chết, Akaky Akakievich mới có được *một chút nhỏ cái thật của chính anh ta.*

+ Trong cuốn tiểu thuyết đầu tay của Dostoievski, (*Những Người Nghèo Khó -1846*), đã có một nhân vật, cũng là thư ký đánh máy, nghĩ về *Cái Áo Choàng* như một sự tấn công phi báng trên nhân phẩm của “*giới người hèn mọn*”.

---

²⁴ (Cũng giống như tác phẩm *Master Flea* của Hoffmann, trong đó, sự kinh sợ được phát sinh do từ tình trạng bình thường quá độ đến thành ra bất bình thường).

+ Nhà văn Nga, Vassili Rozanov (1856-1919), nhìn trong Akaky Akakievich một bức hí họa tàn nhẫn, một trò đùa nhại trên những con người đau khổ bị tước đoạt tận cùng, ngay cả tâm linh hồn của hắn.

+ Trong bài tiểu luận nổi tiếng *Cái Áo Choàng Của Gogol Được Cấu Tạo Ra Sao?* (1919), Boris Eichenbaum, nhà văn Áo, đã diễn tả *Cái Áo Choàng* là một sự hài hước thô lỗ, nhưng trong đó, nhạc tính, lối đối thoại và các hình ảnh buồn cười đã nói lên chất nghệ thuật rất cao.

[]

IX.

Những Linh Hồn Chết

1.

Nghiệp viết của Gogol kéo dài khoảng **20 năm** từ **1830** đến **1850**, dù **thời kỳ sáng tác mạnh nhất chỉ gom tụ trên một giai đoạn ngắn**. + Trong lịch sử nước Nga, hai thập niên này được kể là rất quan trọng bởi chúng đánh dấu sự bắt đầu sôi nổi của giới trí thức Nga trên các mặt xã hội, chính trị và văn chương; ảnh hưởng của nó trải suốt trong hậu bán thế kỷ 19 và cuối cùng nổ bùng trên biển cổ cách mạng 1917.

*/ Người ta vẫn nghĩ rằng các kiệt phẩm của Gogol không mang tính thời gian, nhưng thật sự là *ông đã hiện hữu đúng vào giai đoạn ấy* và trong các bản văn ông, *một nước Nga của thời kỳ này rõ ràng đã được miêu tả*.

*/ Sự hãi sợ đối kháng của dân chúng, như đã từng thấy xảy ra qua cuộc nổi dậy của nhóm *Décembristes*²⁵ dạo mới lên ngôi, Nicholas I cho tăng cường chặt chẽ sự phòng thủ theo phong trào cách mạng đang thấm đẫm các nước Tây Phương giữa khoảng **1830-1848**. + Những mối lo

---

²⁵ **Décembristes** (còn gọi **Décabristes**, phiên âm từ Nga ngữ "*Dekabr*", có nghĩa 'tháng Mười Hai') là tên gọi của một nhóm nhỏ trong cuộc nổi dậy lật đổ Nga hoàng ngày 26/12/1825, gồm các người trong giới quý tộc có tư tưởng tự do và các sĩ quan trẻ muốn thực hiện những cải cách xã hội và chính trị cho nước Nga kể từ sau cuộc xâm lăng của Napoléon năm 1812. Cuộc chính biến xảy ra nhân dịp lên ngôi của Nicholas I (1825-1855). Nhưng bởi sắp đặt lưng chừng và thiếu sự ủng hộ của quần chúng, cuộc nổi dậy tức thì bị dập tắt và những thành viên phải nhận lãnh những hình phạt rất nặng. Trong số 121 người bị đưa ra xét xử trước một phiên tòa đại hình, năm người bị treo cổ, và 102 bị lưu đày khổ sai ở Tây Bá Lợi Á. Nhưng dù thất bại, cuộc nổi dậy cũng đã gây một ấn tượng rất mạnh trên quần chúng, và được các thế hệ sau nhìn như một bước mở đầu cho cuộc cách mạng trong lịch sử cận đại của nước Nga. Trong những thập niên kế tiếp, giới chính trị và các nhà tư tưởng cấp tiến vinh danh nhóm *Décembristes* như những người tiên phong trong cuộc tranh đấu giải phóng nông nô. Họ cũng cố gắng, trên cách của họ, theo sau bước chân nhóm này.

ngại hoang tưởng đã khiến nhà vua tin chắc rằng cuộc cách mạng đang bắt đầu lan vào nước Nga. + Vì vậy, một màn lưới mật vụ được giăng ra khắp nơi, ty kiểm duyệt thẳng tay gạt bỏ bất cứ tác phẩm nào có chút dấu vết phản động. + Giới công chức, giáo dục, và ngay cả tôn giáo đều bị điều hành bởi một hệ thống quan lại tham nhũng. + Nhìn quanh chỉ thấy toàn sự hối lộ. + Các doanh trại chế ngự mọi thứ. + Không có tự do báo chí, không phát biểu công khai, không tự do cá nhân. + Một áng mây mù bao phủ toàn thể những gì thuộc về văn hóa và tư tưởng. + Sách báo ngoại quốc đều bị cấm. + Trên hết là sự tổ giác trải dài khắp mọi nơi.

*/ Đó là thời gian Gogol cho chào đời **Phần I** của kiệt phẩm **Những Linh Hồn Chết** (Myotvye dushi), tác phẩm chứa đựng nhiều hoài bão nhất của Gogol.

*/ Phản ảnh rõ rệt một nước Nga khốn khổ dưới chế độ phong kiến đầy hà khắc của Nicholas I, cuốn tiểu thuyết đã chọn Chichikov làm nhân vật chính, một kẻ bất lương, từng bị đuổi nhiều lần khỏi chức vụ với tội biển thủ và ăn hối lộ (như trong đoạn dẫn đầu, Gogol đã giới thiệu).

*/ Lá thư gửi Púshkin ngày **7/10/1835** đã chứa đựng những lời giới thiệu đầu tiên về tác phẩm:

“Tôi đã khởi sự viết Những Linh Hồn Chết. + Đề tài sẽ được mở rộng trong một bản văn rất dài, và tôi nghĩ nó sẽ rất thú vị. + Nhưng hiện thời tôi đang bị nghẽn ở chương ba, nên cần những lời chỉ dẫn của anh mở lối giùm. + Ít nhất, tôi muốn phơi bày ra một mặt nào đó của nước Nga trong tác phẩm ấy.”

*/ Lời thông báo này (như Gogol vẫn thường làm thế với Púshkin trên những tác phẩm khác) được đề cập rõ hơn trong *Lời Thú Nhận Của Một Nhà Văn* mà Gogol sẽ viết về sau:

“Theo Púshkin thì chủ đề của Những Linh Hồn Chết rất tốt với tôi bởi vì nó đem cho tôi sự tự do hoàn toàn trong việc du hành vào những khoảng rộng và độ dài của nước Nga cùng những miêu tả một số lớn các nhân vật hỗn hợp”.

*/ Những trao đổi trên các tài liệu này chứa đựng cả trong lá thư viết cho Púshkin.

2.

Những Linh Hồn Chết được khởi sự từ năm **1835** tại St. Pétersbourg, (không lâu trước khi nhà văn rời bỏ Nga để du hành ngoại quốc), tiếp tục trong **mùa thu 1836** ở Vevey (Swit-zerland), rồi ở Paris.

*/ Trong lá thư gửi người bạn thi sĩ Vassili Joukovski ngày **12/11/1836**, nhà văn tâm sự:

“Tôi đã viết lại tất cả những gì tôi từng viết và thêm vào trong tổng thể nhiều điều khác nữa. + Bây giờ tôi đang viết nó trong sự bình thản, giống như một cuốn thời sự ghi chép hằng ngày. + Nhờ vào cái xứ Switzerland này mà tôi được như thế. + Những dãy núi màu xám pha lẫn màu hoa cà và màu tím ủa trông sáng sủa và thoáng đãng hơn. + Nếu tôi kết thúc tác phẩm này theo cái cách mà nó đã được định thì chủ đề nguyên thủy của nó sẽ mở ra rất rộng.”

*/ Và:

*“Tác phẩm tôi đang làm việc bây giờ thì không giống một câu chuyện hay một tiểu thuyết, nó rất dài, khoảng chừng vài tập. + Nếu Chúa giúp tôi hoàn tất đúng như nó đã được định thì đó sẽ là tác phẩm đầu tiên tề chỉnh nhất của tôi. + **Toàn thể nước Nga sẽ được phản ánh trong ấy.**”*

*/ Những lá thư của Gogol viết trong giai đoạn này cho bạn hữu hay người thân đều đầy các đòi hỏi trên mọi dữ kiện về “những trường hợp hợp lệ”, đặc biệt “tìm hiểu xem làm cách nào để chuộc mua được những nông nô đã chết”. + Nhà văn viết cho Joukovski: “Anh hãy nói điều đó với Púshkin, có thể anh ấy cũng sẽ tìm được vài dữ kiện...”

3.

Thật khó để phân loại cho cuốn tiểu thuyết mà ngay từ khi xuất hiện đã lập tức chiếm được vị trí chính đáng trong thế giới chữ nghĩa. + Gogol gọi nó là một “*bản anh hùng ca*”.

*/ Giống như vài trong những tác phẩm khác của Gogol, nó không bao hàm một cốt truyện đáng kể, và ngay cả chủ đề quán xuyên là Tình Yêu vẫn thường có trong một quyển tiểu thuyết, cũng vắng mặt. + Những chương sách tiếp nối nhau giống như một cuốn tạp ghi, được liên kết bởi nhân vật chính – một gã ba que xô lá có tính phiêu lưu mạo hiểm.

/ Tác phẩm thực sự được gọi tên là **Những Nông Nô Đã Chết, nhưng bởi chữ “nông nô” trong tiếng Nga còn có nghĩa là “linh hồn” nên cái tựa của nó bao hàm cả hai nghĩa đen và bóng. + Điều cần thiết phải ghi nhận là một nước Nga được vẽ hình dưới ngọn bút tài tình của Gogol không chỉ là sự hư cấu của văn chương thôi, mà trên thực tế đúng là như thế.*

**/ Thoạt tiên nhà văn ngắm nhìn bức tranh vẽ nước Nga với những tiếng cười rộ, rồi đâm ra ủ dột. + Ông kể rằng khi đọc cho Púshkin nghe *Những Linh Hồn Chết*, Púshkin cũng cười to lên một cách rất sảng khoái, nhưng khi nghe tiếp các phần sau của bản văn, Púshkin trở nên trầm ngâm và cuối cùng kêu lên: “Chúa ơi, quê hương chúng ta mới buồn bã làm sao!”*

*/ Câu chuyện như sau:

Chichikov, một nhân viên chính phủ đã về hưu, du lịch khắp nơi, bề ngoài trông thanh nhã nhưng tâm địa lưu manh lừa đảo. + Trong bộ óc thông minh của hắn, miếng mồi ngon cho hắn mưu làm giàu chính là những nông nô vừa mới chết nhưng chưa được khai tử vào sổ bộ, vì vậy vẫn xem như còn sống. + Hắn bèn tìm đến một làng nọ, lân la làm quen với tất cả mọi người. + Thái độ hòa nhã lịch sự của hắn nhanh chóng thu phục cảm tình dân chúng địa phương. + Hắn thăm viếng anh chàng điên khùng Manilov mộng mơ vô vị, góa phụ đàn độn gàn bướng Korobochka, gã ma cô Nordryou khoe khoang nghiện rượu, anh chàng Sobakevich hung ác như con vật²⁶ và chàng Plyushkin keo kiệt hiền lành.

*/ Tiếp tục ý đồ, hắn kêu gọi các chủ điền bán cho hắn tất cả những “linh hồn” vừa mới chết. + Nhận thức được công việc tế nhị mà hắn đang lao vào, hắn bắt đầu với một sự thận trọng, nhưng bao giờ cũng chỉ hướng vấn đề vào câu hỏi: “Đã sẵn có bao nhiêu ‘linh hồn’ chết để bán?”

*/ Bỗng dưng mà được giải thoát khỏi những sở hữu không có thật nhưng vẫn phải tiếp tục trả thuế cho đến mùa kiểm kê 10 năm tới, các chủ điền hoan hỉ bán ngay những “linh hồn” cho hắn một cách dễ dãi.

*/ Kiếm được khoảng 400 “linh hồn”, Chichikov đem về tỉnh, hợp lệ hóa tên tuổi và cầm cố họ trong ngân hàng như một sự ký quỹ mượn tiền chính phủ. + Với số lợi tức kiếm được trên các “linh hồn” ấy, hắn thiết lập cơ ngơi và sống thoải mái như một vị thân hào đáng kính. + Hắn lại tiếp tục đi qua một làng khác để mua “linh hồn”.

+ (Tình trạng buồn bã của nước Nga, trong đó nông nô được dùng để bán và mua giống như thú vật là chứng cứ diễn biến suốt qua sự kinh doanh khô hài và kỳ cục ấy).

+ Nhưng bởi vì ham muốn đạt cho nhanh sự giàu có, hắn đâm quên hết tính thận trọng ban đầu nên đôi lần buột miệng thốt ra những lời ở những nơi mà lẽ ra sự ngậm tằm là điều tốt nhất. + Kết quả là những tin tức về việc tậu mua lạ lùng của hắn được truyền tụng ra ngoài; và cũng cùng cái tình đã từng nồng nhiệt đón tiếp hắn, bấy giờ người ta lại đâm xôn xao theo những hành vi và ngay cả lý lịch mờ ám của cá nhân hắn nữa. + Vừa đủ nhậy bén để chuồn đi trong khi mọi việc đang tiến hành tốt đẹp, Chichikov vội vã lên đường. (Ở cuối tập một).

---

²⁶ Từ ngữ “sobáka” trong tiếng Nga có nghĩa là “con chó”. Giống như Dickens, Gogol là một bậc thầy trong cách đặt tên nhân vật. Đa số các tên ấy khó thể dịch sang ngoại ngữ.

*/ Đa số tác phẩm của Gogol đều có chung tính cách châm biếm nhưng không phải với ý nghĩa bình thường. + Đặc biệt những tác phẩm mang đầy hoài bão và có ảnh hưởng lớn như *Viên Tổng Thanh Tra* và *Những Linh Hồn Chết*, nét châm biếm càng thêm sâu sắc. + Các nhân vật trong *Những Linh Hồn Chết* là đại diện cho toàn bộ kiểu mẫu các giới người Nga.

*/ Sự mỉa mai trong bản văn mang tính cách chủ quan, không chỉ nhằm vào sự bất tài của một chính quyền suy đồi **mà còn nhắm đến sự tối tăm ngu dốt, tính tầm thường quá độ, sức mạnh súc vật và sự thiếu sót hoàn toàn về tinh thần trong cuộc sống đại đa số dân chúng Nga.**

*/ Ngay từ cái tựa đã đưa ra một sự thật:

“Dấu cho việc thực hiện kinh doanh của Chichikov trên những kẻ đã chết là bất hợp lệ thì điều đó cũng nói lên rằng cái xã hội trình bày trong tác phẩm đã được dựng nên từ những con người chết.”

*/ Thể thức kể chuyện trong *Những Linh Hồn Chết* thay đổi luôn luôn, từ nghiêm trang đến khôi hài, từ thành thật trữ tình đến cộc cằn thô lỗ, từ gẫu phiếm thân mật đến công khai lừa phỉnh. + Nét quyến rũ của *Những Linh Hồn Chết* nằm trong thủ thuật ngôn từ của nó. + Có vài nhà phê bình đương thời vạch ra rằng bản văn không diễn tả được bất cứ hình ảnh người Nga địa phương hay không gian Nga thực sự nào. + Tuy nhiên điều đó không đúng.+ Từ chữ này qua chữ kia, câu này tới câu kia và đoạn này sang đoạn khác, **bản văn đã bật tung ra một sức mạnh diễn tả sinh động cái tính “Nga thật là Nga!”**

□

X.

1.

Tháng 2/1837 từ Paris, nhận tin Púshkin tử thương trong cuộc đấu súng với Nam tước d’Anthes tại St. Pétersbourg, Gogol bị xúc động dữ dội. + Sự thật, **mối liên hệ với Púshkin là một điều rất giá trị với Gogol.** + Lớn hơn 10 tuổi, Púshkin vui vẻ đón nhận chàng tuổi trẻ Gogol vào dưới cánh tay bảo trợ văn chương của mình, dù rằng **giữa hai nhà văn không có điểm nào giống nhau, ngoài ý hướng nghệ thuật.** + Có lẽ sự kiện vừa nêu trên, cũng như cá chất khó hòa đồng của Gogol đã là mối ngăn trở, **khiến họ chưa bao giờ thực sự trở nên là bạn thân của nhau.**

*/ Tuy nhiên, trong bốn năm trực tiếp giao thiệp (1832-1836), Púshkin luôn luôn tỏ ra đại lượng khoan hòa như kiểu đàn anh khuyến khích về mặt văn chương cho Gogol –cũng như với nhiều nhà văn trẻ thời đó. + Một điều hiển nhiên là **tất cả các tác phẩm chính yếu của Gogol đều được thai nghén hoặc viết ra trong thời kỳ này.** + Gogol luôn luôn tin tưởng vào sở thích và những lời phê bình của Púshkin. +

Về sau ông cũng xác nhận, chính Púshkin đã gợi ý đề tài để ông viết ***Viên Tổng Thanh Tra và Những Linh Hồn Chết***, hai tác phẩm quan trọng không chỉ cho văn chương Nga mà còn cho cả định mệnh Gogol về sau.

*/ Từ Rome, ngày **28/3/1837**, viết cho Pyotr Pletnyov, Gogol tuyên bố: “Mối hạnh phúc lớn nhất của đời tôi đã chết theo Púshkin. Tất cả những hân hoan cao quý nhất trong tôi đã biến đi theo sự già từ của anh ấy.” + (Quả nhiên, kể từ thời gian này trở đi, sự thăng bằng tình cảm biến mất dần trong con người Gogol).

*/ Và trong thư gửi Joukovski ngày **18/4/1837**: “Tôi chưa từng viết xuống cái gì mà không hỏi qua ý kiến Púshkin. Tác phẩm hiện tại cũng được gợi hứng từ anh ấy. Đó không phải là tác phẩm của tôi, mà chính là của anh ấy.”

*/ Từ đó, Gogol nhìn *Những Linh Hồn Chết* như một “chỉ thị thiêng liêng” từ Púshkin.

*/ Cũng từ cái chết Púshkin mà Gogol càng tin tưởng mạnh hơn vào cái sứ mạng “dẫn đầu văn chương Nga với những điều vĩ đại từ ông đang được mong đợi”.

2.

Cuối năm 1840, Tập I *Những Linh Hồn Chết* hoàn tất. + Lá thư viết từ Rome trong **tháng 12/1840** gửi cho Seiger Aksakov cũng đề cập điều đó: “Bây giờ tôi đang duyệt lại và bổ sung cho hoàn hảo Tập I. Xong, sửa soạn trên sự chào đời của nó.”

*/ Thoạt đầu là V.A. Panov, một người họ hàng của Sergei Aksakov (đã từng theo Gogol trong chuyến hành trình sang Ý), và sau là nhà phê bình văn chương Pavel Annenkov, nhà phê bình văn chương (1813-1887) cùng góp tay vào để sao chép lại tác phẩm. + Với dữ kiện này, Annenkov đã kể ra một câu chuyện sống động ghi lại ở Rome trong mùa hè **năm 1841**:

“Nikolai Vasilievich đặt trước mặt mình cuốn bản thảo lúc ấy đã rất dày rồi bắt đầu đọc chậm từng chữ cho tôi chép lại. + Thái độ anh trang nghiêm và ân cần đến độ những chương của Tập I ghi đậm màu sắc đặc biệt trong trí nhớ tôi. + Điều ấy chứng tỏ rằng đề tài đã được anh nghiền ngẫm lâu ngày nên mới tạo được sự cảm hứng tuôn trào một cách dễ dàng trôi chảy như vậy. + Khi chép xong đoạn Câu Chuyện Về Đại Úy Kopeikin, trông anh rất hài lòng vì nó. + Tôi bày tỏ sự nghi ngờ rằng không biết nó có được xuất bản hay không. + Gogol trả lời một cách tự tin: ‘Chuyện xuất bản không có gì khó. Nó sẽ được xuất bản.’”

*/ Cái vẻ thỏa mãn của nhà văn càng phô bày rõ hơn trong chương viết về ngôi vườn của Plyushkin. + Tôi nhớ lại, chưa bao giờ mà giọng đọc của Gogol lại nghe sôi nổi đến vậy. + Quả thật trong đoạn văn này, tất cả tính nghệ thuật đều đạt lên tới điểm cao nhất. Gogol chồm người về phía trước, đọc lớn bằng cái giọng rất kiêu hãnh, đờm chút hống hách, như thể đang nhìn thấy trước mắt phong cảnh mà anh đã diễn tả qua chữ nghĩa.

*/ Chấm dứt chương VI đáng lưu ý này, tôi cảm nghe hứng thú đến nỗi phải đặt viết lên bàn và kêu lên trong hoàn toàn sáng khoái: ‘Tôi phải nhận chương này đúng là được viết ra bởi một cây bút thiên tài, anh Nikolai Vaislievich ạ.’ + Gogol cuộn tròn tập bản thảo lại, trả lời bằng giọng nhỏ vừa đủ nghe: “Tin tôi đi, những chương khác cũng không phải dở.”

3.

Tháng 10/1841, Gogol trở về Moscow để sửa soạn xuất bản *Những Linh Hồn Chết*.

*/ Tháng 12/1841, Gogol trình bản thảo cho Snegiryov, một nhân viên trong ty kiểm duyệt Moscow để xin giấy phép xuất bản. + Kể lại cho Pyotr Pletnyov nghe trong lá thư đề **ngày 7/1/1842** về những gì đã xảy ra trong cuộc gặp gỡ với ty kiểm duyệt, nhà văn diễn tả:

“Chẳng mấy chốc sau khi đã ngồi vào bàn, thoạt nghe cái tựa Những Linh Hồn Chết, Golokhvasto đã quát lên âm ỉ bằng cái giọng của một tên La Mã cổ: ‘Không, tôi không bao giờ chấp nhận điều ấy: linh hồn thì bất tử, không thể có một linh hồn chết. + Tác giả đã tấn công vào sự bất tử của nó.’ Những đoạn nói về số bộ đăng ký giới nông nô lại càng làm hoảng hốt ban kiểm duyệt nhiều hơn nữa. + Họ nói: Đó là điều hoàn toàn không được phép, là một cuộc tấn công trên giới nông nô.”

*/ Chẳng bất cứ ai trong ban kiểm duyệt Moscow bằng lòng cấp giấy phép xuất bản cho Những Linh Hồn Chết, từ Snegiryov, người đã được đưa cho đọc bản thảo, đến những người “ghét Âu Châu” hay “thân Tây Phương”.

*/ N. Krylov, giáo sư về Luật La Mã ở viện đại học Moscow, thuộc nhóm thân Tây Phương, đã nói với nhà văn:

“Tôi không cần biết những gì anh nói; chỉ biết rằng thật là ô nhục với cái giá hai đồng rưỡi rúp mà Chichikov đã trả cho mỗi linh hồn. + Điều ấy không bao giờ được phép xảy ra ở Pháp, ở Anh hay bất cứ nơi nào khác. + Nếu tác phẩm này được xuất bản thì chẳng còn một người ngoại quốc nào dám đến đây.”

*/ Sợ rằng bản thảo sẽ bị cấm chỉ hoàn toàn, Gogol đem nó ra khỏi ty kiểm duyệt Moscow và đưa cho Belinski khi ấy đang ở St. Pétersbourg. + Nhà văn đặt hy vọng vào sự giúp đỡ của các người bạn trong thủ đô như hoàng thân Vladimir Odoievski (1803-1869), Pyotr Pletnyov và Alexandra Smirnov.

*/ Quả nhiên, ngày 9/3/1842, bản văn được thông qua sự kiểm duyệt với vài thay đổi nhỏ, trừ ra đoạn *Câu Chuyện Về Đại Úy Kopeikin*.

*/ Ngày 1/4/1842, Gogol được Nikitenko, một trong những nhân viên kiểm duyệt thủ đô, thông báo cho biết: “Đoạn nói về Kopeikin hoàn toàn không được phép. + Và bạn, dĩ nhiên, phải đồng ý rằng tôi cũng chẳng thể làm gì khác hơn để giúp bạn.”

*/ Nhưng, Gogol quyết định giữ lại đoạn này bằng mọi giá. + Ông viết cho Nikitenko ngày 10/4/1842 rằng nếu bỏ đi đoạn đó thì tác phẩm sẽ bị gặp một cái “lỗ hỏng” lớn, không thể “vá vùi” được. + “Đoạn này chủ yếu không phải chấp nói những biến cố, mà là giải khuây độc giả trong chốc lát sau khi đã trải qua từ cảm giác này sang cảm giác nọ...”

*/ Nhà văn duyệt lại *Câu Chuyện Về Kopeikin*, hạ thấp chức vụ của những nhân vật quyền thế, biến họ trở thành những “vị xếp bình thường”, thậm chí cái tên cung điện Embankment cũng được bỏ đi để tránh những trùng giống với cung điện Mùa Đông của Nicholas I và những cung điện của giới quyền hành cao cấp. + Những cá chất của Kopeikin như tính búng binh, ngang ngạnh được mô tả rõ hơn. + Ngay cả “nếu cái tên Kopeikin không khiến họ hài lòng, tôi sẵn sàng để đổi thành Pyatkin hay bất cứ tên nào họ muốn”, như nhà văn đã viết cho N. Prokopovich ngày 15/4/1842 như thế.

*/ Hiển nhiên là Gogol sợ những liên kết với khuôn dáng của *tên cướp Kopeikin* trong văn học dân gian lúc bấy giờ đang được biết đến rất nhiều ở Nga sẽ làm ảnh hưởng xấu cho sự chào đời của tác phẩm. + Tuy nhiên, điều ấy không cần thiết; đoạn sửa đổi của câu chuyện đã được ban kiểm duyệt thông qua.²⁷

*/ Trong khi cuốn sách được sửa soạn cho in, chính Gogol tự tay trình bày cái bìa: *Đó là một bức tranh kỳ quặc bao gồm hình ảnh những vật, những người trong đời sống hằng ngày vẫn nhận biết. Lẫn lộn ở giữa là những chiếc đầu lâu.* + Trên một mặt, nó thích hợp với cái nội dung cũng vô cùng kỳ quặc; mặt khác, trở lại truyền thống của một sự trang hoàng bìa sách qua những liên kết buồn tẻ giữa thực vật và động vật với thiên nhiên.

---

²⁷ (Những ấn bản sau này đều có in đầy đủ nguyên văn của Gogol về đoạn Kopeikin này).

4.

Cuối tháng 5/1842, vừa xuất hiện trong Moscow với cái tựa bị bắt buộc bởi ty kiểm duyệt, *Những Cuộc Phiêu Lưu Của Chichikov Hay Là Những Linh Hồn Chết*, tác phẩm lập tức được đón nhận nồng nhiệt trong nhiều giới, từ thượng lưu bất mãn chế độ cho đến những ký giả phát ngôn của giới quan lại; luôn giới trí thức dân chủ của nhóm Belinski cũng tìm ra trong đó những điều đồng cảm. “*Tất cả mọi thích thú văn chương, tất cả mọi bàn cãi báo chí bấy giờ đều tập trung trên Gogol*”, (Belinski đã ghi nhận.)

* / Đó cũng chính là một bản *chant du cygne*²⁸ của nhà văn.

* / Không ai phủ nhận được điều rằng cuốn sách có tầm vóc rất rộng, dù cho các ý kiến phê bình chia ra làm nhiều phía khen chê khác nhau chẳng nữa.

+ Một trong những lời bình luận đầu tiên là của Alexandr Herzen (1812-1870), nhà văn Nga, cũng là nhà phê bình văn chương nổi tiếng, có tư tưởng cách mạng, **ngày 11/6/1842** đã viết:

*“Những Linh Hồn Chết của Gogol là một tác phẩm rất đáng giá, một sự quả trách cay đắng với nước Nga ngày nay nhưng không tránh né sự hy vọng cho nó. (...) + **Giá trị cao cả của một tác phẩm văn chương nằm ở chỗ nó có thể vượt lên trên tất cả mọi quan điểm một chiều hạn hẹp.** + Để chỉ tìm trong tác phẩm một sự tán dương thôi là điều kỳ cục; hay chỉ nhìn khía cạnh xấu xa của nội dung thì không công bằng. + Có những ngôn từ hòa hợp, có những biện giải hàm chứa một nỗi hy vọng cho tương lai; nhưng những điều này vẫn không ngăn cản hiện tại khỏi những phản ảnh thực tế ghê tởm của nó.”*

+ Những người phi báng nhún vai coi khinh “*Cái hài hước trong ấy chỉ giống như một trò hề và những đoạn trữ tình cao quý lại là những gì rất lố bịch.*”

+ Riêng Belinski lại dành cho *Những Linh Hồn Chết* một sự tán dương nồng nhiệt. + Trên tờ Otechestvenniye Zapiski, 1842, số 7, ông đã viết:

“Giữa những thắng lợi tầm thường vô vị, giữa những bản văn cốp nhặt rẻ tiền, giữa mọi phô trương ấu trĩ, tư tưởng trẻ con, cảm nghĩ nông cạn, những chủ thuyết vị dân sinh bệnh hoạn hay lòng yêu nước giả tạo, bất thần, --giống như một tia sáng chói lòa trong cái nóng ngọt ngọt của một ngày hạn hán-- đã xuất hiện một tác phẩm hoàn toàn Nga, được lôi lên từ tận cùng sâu thẳm của đời sống dân chúng. + Thật đúng như thế, tác phẩm là sự bóc trần một cách tàn nhẫn tấm màn thực tế để thổi vào cốt tủy của đời sống người Nga một tình cảm say mê, mãnh liệt và

---

²⁸ Dựa theo truyền thống những con thiên nga đã kêu những tiếng bi thương rất đẹp trước khi gục chết, *Chant du Cygne* (Pháp ngữ) là chữ gọi tác phẩm cuối cùng, hay tác phẩm đẹp nhất trong đời một nghệ sĩ, một nhà văn.

*sinh động. + Một tác phẩm nghệ thuật chứa đầy những khái niệm
mênh mông về con người và cuộc sống Nga; hơn nữa, về xã hội,
quốc gia và lịch sử...”*

*/ Cuốn tiểu thuyết có thể không chứa đựng bất cứ lời tuyên truyền
trực tiếp nào chống lại chế độ nông nô, nhưng một cách gián tiếp, nó đã
lôi kéo được sự chú ý lạ lùng của độc giả trên vấn đề này.

*/ Nếu như trong *Viên Tổng Thanh Tra*, Gogol thả tay đắm một cú
mạnh mẽ vào đầu giới quan lại dưới chế độ Nicholas I, thì trong *Những
Linh Hồn Chết*, nhà văn tấn công sự thô tục và tội tệ của cuộc sống nói
chung và chế độ nông nô ở Nga nói riêng. + Cá chất lãng mạn bị kềm
hãm trong ông bấy giờ được trả thù bởi những tiếng cười càng nhiều
hiểm độc hơn trong các tác phẩm đi trước. + Đã từng một lần Gogol
phàn nàn giới phê bình là những người

*“mồ xẻ cái tài văn chương của tôi mà không có khả năng tìm
hiểu về những dấu vết cốt tủy trong phần cá chất. + Chỉ mỗi
Púshkin mới có điều ấy. + Anh thường bảo tôi rằng không nhà
văn nào khác –ngoài tôi- được thiên phú cho một khả năng mang
tất cả những chuyện tầm thường vật vãnh chẳng ai chú ý đến
trong đời sống mở ra thành chữ nghĩa trước mặt mọi người.”*

*/ Trong suốt vài thế hệ tiếp theo, *Những Linh Hồn Chết* thấm nhập
vào tâm hồn giới trí thức Nga và được đón nhận còn nhiều hơn sự đón
nhận *Eugène Onégin* của Púshkin nữa. + Các nhân vật trong ấy trở nên
thông dụng với quần chúng. + Vô số các câu văn đã đi vào ngôn ngữ
Nga như những châm ngôn. + Những lời, những chữ từ *Những Linh Hồn
Chết* thì gần như không tác phẩm của nhà văn Nga nào thời ấy lại không
trích dẫn.

[]

XI. (1842-1846)

1.

Tiếng tăm nổi như cồn, sau cái chết bi thảm của Púshkin, Gogol càng
được xem như người dẫn đạo của văn chương Nga. + Nhưng, mười năm
cuối cùng của cuộc đời Gogol lại rơi vào thất bại một cách cay đắng. +
Văn nghiệp ông bao gồm một thời kỳ chỉ trong **11 năm**, kể từ khi xuất
bản *Những Buổi Tối Trong Một Trang Trại Gần Dikanka* (1831) cho đến
Những Linh Hồn Chết vào năm 1842.²⁹

---

²⁹ Chính Gogol cũng thừa nhận trong tập *Lời Thú Nhận Của Một Nhà Văn* (viết ra
năm 1847) rằng:

+ “Đôi lần bị buộc tội bởi tình trạng ăn không ngồi rồi, tôi cầm lên cây viết, tự
bất buộc mình phải viết ra một truyện ngắn hoặc bất cứ tác phẩm văn chương nào,

*/ Bệnh trạng của Gogol xem ra nảy sinh chính yếu từ sự thiếu khả năng để hòa giải giữa “một niềm tin trên văn chương như một sức mạnh đạo đức” với cái sự thật rằng “lối viết riêng ông không đủ để tàn phá những điều xấu mà nước Nga đang phải gánh chịu, ngoài một thực tế rằng nó chỉ cung ứng cho giới cấp tiến Nga những điều kiện để chống lại một hệ thống xã hội ông đang hiện hữu.”

*/ Khát vọng vô bờ được khuyến khích bởi lòng tôn kính mà các người bạn thuộc phái thân Nga ở Moscow dành cho, thúc giục Gogol trong ý tưởng rằng với tài năng phong phú được ban, Thượng Đế muốn ông không chỉ đóng vai trò một kẻ khiển trách những hủ tục xã hội suốt qua tiếng cười, lại còn tìm ra cho nước Nga con đường ngay thẳng để có thể sống còn trong một thế giới đầy ma quỷ. + Ông đâm ra bị ám ảnh với ý tưởng rằng *Phần I* của *Những Linh Hồn Chết* chỉ là phơi bày ra một Địa Ngục nước Nga đang phải gánh chịu; và ông có thể sửa chữa lại sự nguy hại bằng hai tập sẽ viết sau, trong đó, ông trù liệu cách nào để cho thấy rằng quê hương ông có thể được cứu thoát khỏi những thảm họa bởi một sự tạo dựng lại lý tưởng của tình huynh đệ theo truyền thống Cơ Đốc Chính Thống, một sứ mạng thiêng liêng ông đang phải gánh vác.

*/ Vì thế, sau khi cho xuất bản xong **Phần I** *Những Linh Hồn Chết*, nhà văn lập tức viết tiếp **Phần II** với dự trù rằng đó sẽ là “một loại *Divine Comédie* bằng văn xuôi”³⁰, trong đó, anh chàng Chichikov lừa đảo cũng tiếp tục mua những “linh hồn” và tham gia vào các âm mưu mờ ám khác, bị bắt vào tù nhưng được một người bạn cứu ra và người này cương quyết giúp hắn cải sửa đạo đức, trở về con đường ngay thẳng.

*/ **Phần II** sẽ là *Lò Luyện Ngục* và **phần III** sẽ là *Thiên Đàng*.

*/ Bất hạnh thay, dẫn thân vào nhiệm vụ cứu trợ tâm hồn kẻ khác như thế, trong nội tâm nhà văn, *con người nghệ sĩ đi đến chỗ xung đột dữ dội với con người luân lý*. + Gogol bỗng nhiên tin tưởng rằng khả năng sáng tác trước kia đã bỏ rơi ông. + Ông làm việc trên **phần II** của *Những*

---

*nhưng không thể được. Hầu hết mọi lần, sự cố gắng của tôi chấm dứt trong bệnh hoạn, đau khổ, và cuối cùng, trong chính những cuộc tấn công từ dư luận bên ngoài, tôi đành phải ngưng tất cả những gì đang thực hiện một thời gian dài. + Tôi phải làm gì bây giờ? Có phải lỗi của tôi không nếu như tôi chẳng thể lập lại những gì tôi đã viết ra khi còn trẻ? Và nếu như tất cả mọi người đều không thể tránh khỏi những thay đổi tự nhiên khi họ trải qua từ lứa tuổi này sang lứa tuổi khác thì tại sao một nhà văn lại là một ngoại lệ cho cái luật này? **Há nhà văn chẳng phải là một con người sao?** + Tôi chưa bao giờ đi trệch hướng trên những gì tôi đã chọn từ khi còn đi học; mà luôn luôn đặt bước trên chính con đường tôi đã vạch ra. Chủ đề của tôi vẫn mãi là như trước: **Đó là cuộc đời, và không là gì khác nữa.**”*

³⁰ *La Divine Comédie* (La Divina Commedia) một “bản thánh thi” của thi sĩ người Ý, Dante Alighieri (1265-1321), được in khắc vào năm 1472, gồm ba phần: Địa Ngục, Luyện Ngục, và Thiên Đàng.

Linh Hồn Chết hơn **10 năm** nhưng kết quả thu đạt lại rất tồi tệ. + **Vào mùa hè 1845**, ông **đốt trọn** những chương đã viết và khởi sự lại từ đầu.

*/ Nếu xét trên các bản thảo của 4 chương đầu và một phần của chương 5 tìm thấy bỏ lộn giữa đồng giấy tờ sau khi nhà văn đã chết thì phần II của bản anh hùng ca rõ ràng là một thất bại, trong đó *Gogol cố gắng vượt quá những khuynh hướng tự nhiên xưa nay ông vẫn có, trở nên nhiều khách quan và thực tế hơn*. + Điều này chỉ làm tước mất sức mạnh của ngòi viết Gogol. + Các nhân vật cả tốt lẫn xấu đều tương đối *không sinh động*. + Những nhân vật tiêu cực và kỳ cục được phác họa với vài xúc cảm mãnh liệt, trong khi các kiểu mẫu đạo đức mà Gogol đã quá lo nghĩ để đề cao thì *rỗng tuếch và không thể có thật trong đời*. + Vài nhân vật (như người thu thuế tốt bụng và vị công chức đạo đức) hoàn toàn không đủ sức thuyết phục độc giả³¹.

*/ Sau 10 năm tiến hành rất chậm, cuối cùng Những Linh Hồn Chết phần II phải bị đặt sang một bên.

2.

Mang tâm trạng của một kẻ lúc nào cũng bồn chồn hiếu động trong những cuộc du hành không nghỉ từ vùng trời này sang vùng trời khác, nhà văn cảm thấy mình chỉ là **một kẻ xa lạ và là nạn nhân của chính nỗi buồn chán trong tâm hồn mình**.

*/ Gogol viết trong *Lời Thú Nhận Của Một Nhà Văn năm 1847*:

“Trước mắt tôi, chỉ có một khuôn dáng vĩ đại của Sự Buồn Chán hiện ra và lớn dần theo từng buổi. Ôi Chúa ơi! Có phải thế giới của Ngài chỉ bao gồm sự trống vắng đến dường khủng khiếp?”

*/ Chủ nghĩa thực tế ưa công kích của Gogol bây giờ trở nên trực tiếp chống lại Sự Buồn Chán này. + Hoặc nói rõ hơn, sự chống chọi đối với những thiếu sót sai lầm của đời sống chỉ là cốt tủy nảy sinh từ một sự chiến đấu với chính nội tâm ông.

*/ Nhà văn viết:

“Trong sự tấn công vài dấu vết tồi tệ của mình, tôi đã cho bày ra vai trò một con quỷ, kẻ đã làm tổn hại tôi kinh khủng. + Thế rồi tôi hành hạ nó với sự hiềm tâm và sắt đá bằng bất cứ cái gì tôi có thể. + Tuy nhiên nếu có ai nhìn thấy những con quỷ này đến từ ngòi viết tôi trong những bản nháp đầu tiên, hẳn là họ sẽ rất run rẩy vì sợ hãi.”

*/ Niềm tin “đang nắm trong tay cái sứ mạng được giao từ Thượng Đế” là một trong những cảm dỗ nguy hiểm nhất mà Gogol không nhận

---

³¹ Tuy không bằng phần I nhưng vẫn không thể phủ nhận rằng phần II cũng đã để lại những dấu nét sâu đậm trong văn chương Nga. Ví dụ, khi đọc về “Oblomov” của Goncharov, độc giả chẳng thể không nhớ đến Tentenikov, người chủ điền đáng yêu nhưng chậm chạp ngu độn của “Những Linh Hồn Chết” phần II.

thức được. + Bảy giờ nhà văn làm đủ cách thực hành của một người tu khổ hạnh (điều đã diễn tả trong tác phẩm *Bức Chân Dung*, viết ra năm 1832) để được xứng đáng với ân sủng cao cả của Ngài.

*/ Không may, trạng thái này xảy ra cùng thời với những cảm hứng nghệ thuật trong ông đang bị suy sụp trầm trọng. + Trước thất bại của *Những Linh Hồn Chết tập II*, Gogol biện giải, đó chính là dấu hiệu cho thấy Thượng Đế không còn muốn giao vào tay ông vai trò một phát ngôn viên trên con đường cải sửa đạo đức cho dân chúng Nga.

3.

Tuy nhiên, Gogol vẫn cương quyết chứng tỏ với độc giả rằng, nếu không là nhà văn thì ít nhất, trong vai trò giáo sư hay một nhà thuyết giáo, ông vẫn có thể đưa ra cho dân tộc những gì cần thiết trên con đường cải tiến đạo đức.

*/ Sự không được hoàn tất của cái vận số cao cả mà ông từng mơ tưởng khi còn là thiếu niên trung học đã được ông trút hết vào trong tác phẩm xấu số xuất bản ngày 31/12/1846 dưới tựa đề ***Những Đoạn Chọn Lọc Từ Các Lá Thư Gửi Bạn*** (*Vybrannye mestá iz perepíski s drouz' - jámi*), một bộ sưu tập gồm 32 bài tiểu luận khác nhau, được viết theo thể thức những lá thư, dựa trên các chủ đề về văn chương, tôn giáo, đạo đức, và xã hội, dưới bút pháp của một người bắt đầu xây dựng một luật lệ.

*/ Có thiên khiếu về sự khôi hài bao nhiêu, nhà văn càng khổ sở trong việc bắt lặc không tạo nổi những nhân vật sống thực bấy nhiêu. + Do bởi là một người Thiên Chúa giáo sùng đạo lúc nào cũng cảm nhận sâu xa cái sức mạnh của sự Ác và nỗi đe dọa của sự Xấu đẽ nặng trên thế giới con người, ***Gogol tự cho rằng bổn phận của ông là phải đóng góp chống trả lại những quyền lực đen tối khi rao giảng cái Thiện trong tác các phẩm văn chương.*** + Nhưng vì không đạt được điều muốn làm, trong *Những Đoạn Chọn Lọc Từ Các Lá Thư Gửi Bạn*, bằng giọng văn nhún nhường hiểu biết gần như đau khổ, và với ý định gửi gắm cái hoài bão muốn thanh lọc thế giới kinh khủng này, Gogol đã không ngần ngại tỏ bày rõ rệt mọi ý tưởng riêng về dân tộc và vận mệnh của dân chúng Nga, về giáo hội, thi ca, văn chương và nghệ thuật. Phần lớn các bài viết là nói về bổn phận của con chiên trên khía cạnh đạo đức.

*/ Gogol viết cho nhiều giới: từ giới giang hồ đến những chủ điền, từ nhà cầm quyền tới giới văn nghệ sĩ. v.v... + Trong các lời khuyên, nhà văn đã rất thật lòng. + Với ông, mọi tội lỗi thế gian đều xuất phát từ sự băng hoại tâm hồn. + Tất nhiên, những cải tổ chính trị, xã hội không làm Gogol chú ý cho bằng sự cải thiện đạo đức. + Theo ông, chỉ có sự tự biến

đổi thành một con chiên ngoan đạo mới đáng kể, bảo đảm được sự ưu thắng của cái Thiện.

*/ Phải nói **đó là một tác phẩm rất thất thường**. + Có những trang thực sự soi sáng sự hiểu biết cho độc giả, rất đáng ca ngợi (ví dụ bài tiểu luận *Chủ Nhật Lễ Phục Sinh*; hay những trang nói về *vị trí Púshkin trong văn chương Nga*; nhận định về *các thi nhân* mà Gogol rất ưa thích). + Nhưng cũng có những trang tẻ ngắt buồn nản, đầy tính khoe khoang và si nhục độc giả một cách quá đáng. + Ngoài ra, qua các bài viết, **Gogol ca tụng không chỉ giáo hội bảo thủ chính thức, lại còn ngay cả những sức mạnh của giới cầm quyền mà ông đã tàn nhẫn kết án chỉ mới vài năm trước đây**.

*/ Không may, Gogol đã hoài hời rao giảng sự làm chủ của trái tim trên trí tuệ. + Các lời khuyên tỉ mỉ vẫn chỉ là của một người mang tâm bệnh, kẻ không mấy chú ý đến những cái tỏ cụ thể mà chỉ muốn thay đổi cuộc đời bằng cách khẩn cầu sự cải thiện trong từng mỗi tâm hồn.

*/ Với Gogol, *Những Đoạn Chọn Lọc Từ Các Lá Thư Gửi Bạn* là một thông điệp quan trọng và cần thiết tức thì trong sự cứu độ người Nga thoát khỏi vòng tội lỗi.

+ Nhà văn thực sự tin tưởng rằng độc giả sẽ đón nhận nó với nỗi sợ hãi và lòng biết ơn. + *Nào dè, quyển sách vừa mới chào đời đã làm dựng lên trong nước Nga những cơn bão văn chương mãnh liệt*. + Thay vì được ca ngợi giống như một nhà tiên tri, bây giờ nhà văn lại bị tàn sát dưới những luồng tấn công từ mọi phía.

+ Giới thân Tây Phương lẫn cả giới thân Nga đều công khai tỏ bày lòng phản nộ.

+ Chính Sergey Aksákov, người bạn suốt nhiều năm dành cho Gogol một lòng sùng bái, đã viết gửi nhà văn một lá thư đau khổ cay đắng đề phê bày tình bạn bị tổn thương. Ông này cũng buộc tội Gogol là con người lừa bịp, tâm tư đầy tính kiêu ngạo ma quỷ ẩn nấp bên dưới lớp vỏ bề mặt khiêm nhường.

+ Dữ dội nhất là Belínski, người từng một thời rất hâm mộ Gogol, từ Paris, trong những ngày chờ chết với bệnh lao phổi thời kỳ cuối, đã giáng một cú sét bất ngờ vào đầu Gogol qua một lá thư đầy lời lẽ chỉ trích hiềm thù tựa đề *Thư Gửi Gogol*³². + Belínski đã gọi Gogol là “*Một nhà thuyết pháp với cây roi đánh chó*”, + “*một giáo sĩ biện hộ cho chính sách ngu dân, một kẻ tán tụng cho những thói quen tồi tệ của hoàng đế*”, + “*một tông đồ ngốc nghếch, bảo vệ cho sự đàn áp tối tăm*”. + “*Bạn chỉ bị điếng*

---

³² *Thư Gửi Gogol* là lá thư nổi tiếng nhất trong lịch sử văn học Nga, bị cấm lưu hành bởi chính quyền Nicholas I. Đó cũng là nguyên nhân trực tiếp cho cuộc bị bắt giam và lưu đày Tây Bá Lợi Á của Dostoevski năm 1849 sau khi Dostoevski đã đọc nó trong một cuộc họp của phái cấp tiến ở St. Pétersbourg.

người sùng sốt chứ không là hoan hỉ. + Bạn chẳng hiểu thể thức cũng không cả tinh thần Thiên Chúa giáo gì ráo. + Cuốn sách của bạn không phải là cái Sự Thật mà Chúa đã dạy. + Nó chỉ nói lên nỗi sợ hãi sự chết, sợ quý, sợ địa ngục. + Điều này mới chính là Sự Thật lớn nhất của cuốn sách bạn đã viết ra”.

*/ Nhưng nhát chém đau đớn nhất cho nhà văn chính là sự chống đối của những người bạn thuộc cánh “thân Nga” từng ủng hộ đường lối ông từ trước. + Với những người này, “sự hòa trộn ngờ nghệch giữa chủ thuyết thần bí và chính trị” của Gogol trong khi “toàn thể Âu Châu đồng loạt tham gia vào cuộc cách mạng sôi động” là “một sai lầm ghê gớm”. + Họ bảo ông “hãy cứ nên lưu tâm đến những gì của riêng” ông, và “để vấn đề chính trị cho những ai biết hơn” ông trên khía cạnh ấy.³³

*/ Tuy nhiên, chẳng có gì đáng ngạc nhiên với những chống đối này bởi vì *Những Đoạn Chọn Lọc Từ Các Lá Thư Gửi Bạn* cũng đáng để khiến cho mọi người thất vọng.

*/ Phải nhận rằng, sự hiểu biết của Gogol rõ ràng hạn hẹp so với thiên tài và sức sáng tác mạnh mẽ thời kỳ trước. + Mọi tư tưởng của ông không ra khỏi chu vi của một nước Nga phong kiến. + Có những vấn đề liên quan ông biết rất ít, hay chẳng biết gì cả. + Ví dụ, trong khi giới trí thức Nga đang quan tâm triệt để tới sự cải thiện chế độ nông nô một cách khẩn trương, tranh cãi cho một thứ tự do và tiến bộ hơn trong đời sống người Nga, thì Gogol lãng mạn thâm căn lại chỉ tin tưởng vào sự bất khả xâm phạm của chế độ quân chủ và đường lối tộc trưởng mù quáng.

*/ Những lời khuyên của tác giả đối với giới địa chủ về bổn phận của họ trên lớp tá điền hay nông nô chỉ làm cho giới này công phần và lớp nông nô càng phải hứng chịu sự hà khắc nhiều hơn nữa. + Trong khi giới trí thức đang sôi động theo những tư tưởng cách mạng thì *Những Đoạn Chọn Lọc Từ Các Lá Thư Gửi Bạn* lại đụng đầu với sự hùng chí ấy của họ. + Vì vậy, họ không ngại ngần khi lên án Gogol là phản cách mạng, làm cản bước tiến bộ chung của dân tộc, điều rất mâu thuẫn với những gì họ nhận xét về ông trong các tác phẩm văn học ông đã viết ra trước kia.

*/ Những nhận định trên đã là những cú kết thúc, làm vỡ nát hoàn toàn mọi ước vọng của Gogol. + Trong một lá thư gửi nhà phê bình văn chương Apollon Grigoryev (1822-1864) Gogol đã viết:

---

³³ ***/** Gogol trả lời những chỉ trích này của bạn hữu bằng bản văn *Lời Thú Nhận Của Một Nhà Văn* năm 1847, nhưng không cho xuất bản. + Mọi cú tấn công dữ dội trên *Những Đoạn Chọn Lọc Từ Các Lá Thư Gửi Bạn* đã làm sáng tỏ những nguyên nhân chủ yếu tạo nên cú xóc đau khổ và có phần kỳ dị trong giai đoạn cuối của cuộc đời Gogol.

“...Tôi tha thứ cho họ sự việc họ đã làm tổn thương tôi... Có nhiều điều trong tác phẩm tôi, họ không thể nào hiểu được. Tinh thần tôi đang xuống dốc cùng cực vì lẽ đó.”³⁴

*/ Không thể lẫn tránh các cú tấn công dồn dập, nhà văn viết cho Sergey Aksakov như sau:

“Sự nôn nóng đã khiến tôi xuất bản cuốn sách. Nhìn thấy rằng tôi không thể hoàn tất *Những Linh Hồn Chết Tập II*, và đau lòng một cách xác thật trên sự tế nhị của màu sắc văn chương hiện đại, điều đang làm say mê các cuộc bàn cãi vô vị, tôi vội vàng muốn nói ra đôi lời trên những vấn đề vẫn làm tôi ưa thích; những vấn đề tôi muốn khai triển, hiện thân trong những nhân vật và hình ảnh sống thực hằng ngày.”

*/ Trong một lá khác viết cho họa sĩ Nga Aleksandr Ivanov (1806-1858), gửi đi từ Naples **ngày 28/12/1847**, nhà văn rõ rệt thú nhận rằng *Những Đoạn Chọn Lọc Từ Các Lá Thư Gửi Bạn* chính là một trái quả của sự bệnh hoạn:

“*Những tấn công trên quyển sách có phần chính xác. Tôi sáng tác nó ngay sau khi vừa mới bệnh dậy, những cơn khủng hoảng vẫn còn vương vất chưa tan trong đầu.*”

*/ **Cuối cùng, sự thật bắt đầu hiện ra với Gogol.** + Trong một thư gửi Joukovski, ông thừa nhận một cách buồn bã rằng

“*vấn đề thuyết giáo đúng không phải của tôi. Việc của tôi là mô tả những hình tượng chứ không tranh cãi. Tôi phải trình bày cuộc đời như nó vốn là thế mà không cần viết tiểu luận về nó.*”

[]

XII.

(1847-1852)

1.

Không may, Gogol không thể trình bày “*cuộc đời vốn là thế*” lâu hơn nữa. + Bị dồn ép từ những cảm phần phi báng của bạn bè, tâm thần nhà văn bắt đầu rơi vào trạng thái rối loạn để đi đến chỗ tự tin rằng, do bởi tính kiêu căng tội lỗi mà ông đã vĩnh viễn bị mất đi ân sủng của Thượng Đế.+ (Chính ngay sự kiện xuất bản những lời giáo huấn trong

³⁴ (Ghi chú thêm của TTBG): Chi rất ít người, đặc biệt là Apollon Grigoryev, mới đón nhận *Những Đoạn Chọn Lọc Từ Các Lá Thư Gửi Bạn* bằng thái độ âm áp. Ở thế hệ sau Gogol, người ta phải nhận rằng tuy không thành công về mặt nghệ thuật, nhưng qua tác phẩm này, những cuộc tranh luận trong giới viết lách Nga đương thời cũng đã nảy sinh ra những khía cạnh giá trị rất sáng suốt.

bản văn nói trên đã cho thấy rằng niềm tự hào văn chương trong ông đã bị lung lay.)

*/ Ông vốn là kẻ gầy yếu, bề ngoài âm đạm; bấy giờ, khuynh hướng buồn sầu bẩm sinh và cái sở thích thần bí, phức tạp nội tâm sống dậy càng mau lẹ cho đến khi nó chiếm hữu toàn thể con người ông. + Nhà văn tỏ ra ghê tởm chính mình và tự tìm giải thoát trong tôn giáo một cách tuyệt vọng, gia tăng sự cầu nguyện và các thực hành khổ hạnh. Nhưng cả với điều này, Gogol vẫn thất bại. + Bị kịch cuộc đời lại leo lên một nấc thang mới. + Sau khi công bố một thông điệp vô hiệu quả, bấy giờ ông lại cố gắng để đạt cho được kết quả một thử thách trên những điều ông hoàn toàn thiếu khả năng.

*/ Sự thật, những gì mà Gogol gọi là cảm nghĩ tôn giáo thì cũng chẳng chút nào mới lạ so với cái nhìn ban đầu về đạo Công Giáo dưới hình thức đơn giản nhất của nó: “*Sợ cái chết và sợ địa ngục*” (như Belinski đã viết trong *Thư Gửi Gogol*). + Nhưng ông không có được sự thôi thúc nội tâm về tôn giáo và bất lực trong việc tìm đến với điều ấy.

*/ Chính Gogol đã viết trong một lá thư trước khi khởi hành đi Palestine (**ngày 12/2/1848**):

“Đường như trong tôi chẳng có niềm tin tôn giáo nào cả. Tôi thú nhận rằng, đến với Chúa chỉ bởi vì lý trí đã buộc tôi phải làm thế. Tôi chỉ có ước muốn để tin. Ôi! Xin hãy cầu nguyện cho tôi!”

(Câu kêu: “*Ôi! Xin hãy cầu nguyện cho tôi!*” trở lại thường xuyên hơn đạo sau này).

2.

Bấy giờ, bị ám ảnh với sự hoang tưởng của mình, nhà văn vội vã đi khắp Âu Châu, cố gắng tìm phương sách cứu độ, rồi kết thúc bằng một chuyến hành hương đến vùng đất Thánh. + Nhưng tại đây, với sự kinh hoàng, nhà văn khám phá ra rằng trong mùa lễ Phục Sinh tại giáo đường Holy Sepulchre, tư tưởng ông lang thang và niềm tin trong ông về ơn cứu rỗi đã *không thật sự có*. + Ngay cả trong Jérusalem, Gogol cũng chẳng nhìn thấy Chúa! Sự tuyệt vọng càng gia tăng dữ dội.

*/ Dù rằng trong những lúc tỉnh táo, nhà văn vẫn muốn tiếp tục lang thang từ nơi này sang nơi khác như một linh hồn bị đày đọa; thì cuối cùng từ Palestine quay trở về Nga, ông lại quyết định dừng chân trong Moscow, *tâm trí hoàn toàn bận rộn với ý nghĩ tự cứu độ cho mình*.

*/ Tại đây, giữa những thống khổ dày vò không ngớt, Gogol gặp Linh mục Matvei Konstantinovski, một tu sĩ Nga thuộc dòng khổ hạnh, tính nết hẹp hòi thô bạo, kẻ đã đóng một vai trò quan trọng trên sự sợ hãi của Gogol, khùng bố và lôi kéo nhà văn vào trong sự quy phục của một

loại tinh thần tàn ác. + Ngày một ngày hai, Matvei đã củng cố được trong Gogol một niềm sợ hãi về sự diệt vong, địa ngục, kiếp đọa đày...

3.

Nhà văn vẫn tiếp tục làm việc trên phần II của *Những Linh Hồn Chết*, nhưng không thể nào hoàn tất theo như ý muốn. + Ông đọc những phần đã viết cho vài người bạn nghe, họ rất xúc động.

*/ Sức khoẻ dần dần yếu đi, nhà văn lại xoi mòn nó hơn bởi những khổ hạnh quá mức, hầu như trọn cả thì giờ chỉ tự ép mình trong cuộc sống tu tập.

*/ Linh mục Matvei Konstantinovski, một người mù quáng và ngu dốt về văn chương, đã tạo nên trong lòng nhà văn cái ý nghĩ rằng những tác phẩm từng sáng tác trước kia chỉ là kết quả xúi bẩy của ma quỷ, cần phải bị hủy diệt. + Khi nghe lời xưng tội của Gogol, ông ta khuyên Gogol bỏ viết và vào sống trong một tu viện. + Gogol trả lời: **“Không được viết văn đối với tôi có nghĩa là không được quyền sống nữa.”**

*/ Và nhà văn thi hành ngay điều đã nói.

*/ **Rạng sáng ngày 12/5/1852**, Gogol quỳ gối nguyện cầu với sự ăn năn khẩn thiết. + Sau đó, ông cho gọi cậu nhỏ người làm, cùng cậu bước vào trong khắp các phòng, cứ mỗi phòng lại làm dấu thánh giá một lần. + Cuối cùng, nhà văn rút ra chiếc cặp đựng phần II tập bản thảo *Những Linh Hồn Chết* đã mất hàng 10 năm để sáng tác, ném vào lò sưởi và ném thêm vào đó một ngọn nến đang cháy. + Cậu nhỏ ngăn ông lại, nhưng Gogol chỉ đáp rằng: **“Đây chỉ là một sự tử hình cho chính ta, không phải là chuyện của con. Con hãy cầu nguyện đi!”**

*/ Khi những trang sách đã bị đốt cháy, Gogol làm dấu thánh giá, hôn lên trán cậu nhỏ, rồi lê chân vào phòng ngủ, ném mình xuống giường, bật khóc.

*/ Tiếp đó, nhà văn lâm vào trạng thái buồn sầu dữ dội. + Không phải từ những hô hào thúc giục của vị linh mục, cũng chẳng là sự vô hiệu quả trong cách chạy chữa của các bác sĩ, mà **chính tự ý nhà văn quyết định tuyệt thực cho đến chết.**

*/ Ngày thứ mười sau cái đêm đốt tác phẩm, **thứ Năm 21/2/1852**, một tháng trước ngày sinh nhật 43 tuổi; lúc **8 giờ sáng**, Gogol qua đời tại một bệnh viện tâm thần ở Moscow trong trạng thái nửa tỉnh nửa mê.

(Trần Thị Bông Giấy)

*/ Bài viết xuất bản lần đầu trong *Tài Hoa Mệnh Bạc Tập III*, tháng 9/2001 tại San Jose.

(Thời gian xuống dốc cùng cực trên đủ mọi mặt của đời sống)

□

*/ (15 năm sau, edited hoàn hảo tại
khách sạn New Epoch Sài Gòn, số 120 Cách Mạng Tháng Tám, **quận III**;
*/ Và rồi tại nhà Tuyên, số 10 Nguyễn Biểu Dalat,
June 15/2016, thứ Tư, để nhận ra điều
"Tâm trạng hốt hoảng bơ vơ của Gogol những ngày cuối đời **thật chẳng**
khác nào tâm trạng của chính ta buổi hôm nay."
Dalat, 10:10 Sáng thứ Tư June 15/2016.
[]

TÀI LIỆU THAM KHẢO:

* Bản Pháp ngữ:

"Le Nouveau Dictionnaire des Oeuvres"

(Les Editions Robert Laffont, nouvelle édition actualisée, 1994)

"Gogol et le Diable"

(Dr. Merejkowski, Gallimard, 1939)

* Bản Anh ngữ:

"Nikolai Gogol"

(Vladimir Nabokov, New Directions Paperbook, 1961)

"The Complete Tales of Nikolai Gogol"

(The University of Chicago Press 1985)

"An outline of Russian Literature"

(Marc Slonim, The New American Library, 1959)

"Russian Realism"

(Ernest Simmons, Indiana University Press, 1965).

"A History of Russian Literature"

(D.S. Mirsky, Alfred A Knopf Inc. 1960).

[]